

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ

Katedra Obecné antropologie

Bc. Vlasta Stulíková

**Kdo má právo na Petřín:
veřejný park v perspektivě symetrické antropologie**

Who has the right to Petřín:
public park in the perspective of symmetrical anthropology

Diplomová práce

Vedoucí práce: **Petr Gibas, Msc.**

Praha 2013

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu. Současně dávám svolení k tomu, aby tato práce byla zpřístupněna v příslušné knihovně UK a prostřednictvím elektronické databáze vysokoškolských kvalifikačních prací v repozitáři Univerzity Karlovy a používána ke studijním účelům v souladu s autorským právem.

V Praze dne 11. května 2013

Vlasta Stulíková

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala všem, kteří mně poskytli oporu, motivaci a cenné rady při terénním výzkumu i během zpracování následujícího textu. Především pak mým průvodcům po Petřínském parku a lidem, kteří se mnou vedli rozhovory i naslouchali mým komentářům, jejichž jména však v následujících řádcích zůstávají v anonymitě.

Abstrakt

Tato práce, jež vznikla na základě ročního terénního výzkumu na pražském Petříně, se snaží o symetricko-antropologické zmapování procesů klíčových pro tvorbu a zachování tohoto prostoru. Park je vnímán nikoli jako statické pozadí pro lidské interakce, nýbrž jako hybridní dynamický proces tvořený sítí prvků materiální i nemateriální povahy. Není to pouze prostor veřejný, a tudíž lidský, ale sdílený různými druhy aktérů. Člověk má však v mnoha ohledech rozhodující vliv na to, jakým způsobem bude park spravován, kteří aktéři se na jeho tvorbě a reprodukci mohou účastnit, a kteří budou naopak vyloučeni. Autorka se snaží zodpovědět, na jakém základě k těmto rozhodnutím dochází, komu je přidělováno „právo na Petřín“ a z jaké mocenské pozice. Ústředním tvrzením práce je, že tato rozhodnutí jsou vždy politická. Nemohou být pro neuchopitelnost složité petřínské reality založena na jedinou provždy platné odborné analýze, ale pouze na momentálním úsudku městských autorit. Důsledkem politiky vylučování určitých aktérů z účasti na tvorbě prostoru pak může být narušení kulturní i sociální diverzity místa.

Klíčová slova: bezdomovectví, metabolismus, městský veřejný park, veřejný prostor, symetrická antropologie

Bibliografický záznam: Stulíková, Vlasta. 2013. *Kdo má právo na Petřín: veřejný park v perspektivě symetrické antropologie*. Nepublikovaná diplomová práce. Praha: Univerzita Karlova v Praze. 89 s.

Summary

The aim of this thesis, which is based on one-year participant observation in Petřín (a public park in the centre of Prague), is to approach key processes for creating and maintenance of this space in symmetrical-anthropological way. The park is not consider to be mere static background for human interaction, but, reversely, hybrid dynamical process created through a wide actor-web of both material and immaterial matter. The park is not just a public, thus human, space but a space shared by a great variety of actors. Among this hybrid actors human is the one who holds the power over park management, who can include, or reversely, exclude chosen actors from participation and maintenance of this space. The author of this thesis tries to answer the question: What is the basis for this kind of decisions? Who shall be given the “right to Petřín”? From which power position? The author argues that these decisions are politicised in all cases because there is no possibility to describe the complicated reality of Petřín in exhaustive scientific way and make ever-lasting claims about it. For this reason, all those decisions originate in historically particular context. As a consequence of some actors exclusion there is a threat of dissolution of both cultural and biological diversity of this space.

Key words: homelessness, metabolism, public city park, public space, symmetrical anthropology

Obsah

Úvodem: zorientovat se v terénu.....	7
1 Na Petřín.....	10
1.1 Jak zkoumat park.....	11
1.2 Park jako městský veřejný prostor.....	14
1.3 Park jako hybrid.....	19
1.4 Metabolismus parku.....	24
1.5 Pochopit Petřín.....	27
1.6 Etické otázky.....	28
2 Petřín, to je příroda v srdci města, ale.....	31
2.1 Skály, Skalky a (magické) jeskyně.....	31
2.2 Estetika a vandalství.....	41
3 Plody petřínských zahrad.....	45
3.1 Sběrači jídla a suvenýrů.....	45
3.2 Cirkulace a metabolismus.....	58
4 Vítaní a nevítaní návštěvníci.....	62
4.1 Intimita, komerce a veřejný pořádek.....	62
4.2 Prostor soukromý i veřejný.....	74
5 Závěr: Kdo má právo na Petřín?.....	79
Seznam použité literatury.....	83
Obrazová příloha.....	86

Úvodem: zorientovat se v terénu

Jaro na Petříně

Jaroslav Seifert

Císaři odpusť! Do omítky
tvé slavné zdi jsem nožem ryl
slaboučké srdce. Jeho zbytky
jsem ještě letos objevil.

Informační cedule na mě čeká u každé z hlavních přístupových cest na Petřín. Poutá barevnou mapou zahrad, kterou tu a tam zvýrazňují tahy fixem či sprejem, a já se jako čtenář v té barevné změti docela ztrácím. Soudím, že podobně na tom musí být i někteří jiní návštěvníci, jejichž pohled na mapě spočine. Ve své dolní části cedule zpravuje o povolených a zakázaných aktivitách v parku: ty povolené jsou vyobrazeny v zeleném čtverečku, ty zakázané pak v červeném přeškrtnutém. Uvnitř čtverečků se nachází vždy piktogram zobrazující lidskou či zvířecí činnost. Jsem schopna jejich obsah pochopit, mám na to patřičnou kulturní znalost. Značky by měly provázet návštěvníka i ve fyzickém prostoru parku, oddělovat povolené a zakázané zóny činnosti. Kde přesně je máme hledat, však už informační cedule neříká, zato poskytuje prostor pro miniaturními písmeny psaný výňatek z Obecně závazné vyhlášky č. 6/2001 sbírky hlavního města Prahy, o ochraně veřejné zeleně, který podává instrukce, jak se chovat v městském veřejném parku. Tyto paragrafy hovoří pouze česky, cizinec nevládnoucí našim jazykem si je nepřečte. Parkem vede síť cest a pěšin. Ty asfaltové jsou pokresleny oněmi zelenými povolujícími nebo naopak červenými zakazujícími čtverci. Většina z nich je však z asfaltu téměř vymytá, proto netuším, co mně sdělují. Kromě čtverců a cedulí instalovaných správou parku se zde nachází ještě mnohé další druhy orientačních sítí:

Pan Antonín se orientuje na Petříně mimo jiné podle zajímavých stromů, ať už zvláště rostlých, nebo pokrytých vyrytými obrázky. Přivádí mě k jednomu, pod nímž byla před pár lety pohřbena jeho fenka. Rozkvetlé sněženky, které na hrobě sám vysadil, prozrazují začátek jara. Poblíž roste několik trsů pažitky. Když ji budu chtít později najít, mám si zapamatovat, že místo se nachází zhruba pět metrů nahoru od hřiště.

Pan Antonín mě bere do „divoký části, kam nemám nikdy chodit sama“. Tato divokost pramení z charakteru krajiny – spleť vegetace a skalky. Můj společník hledá ve skalním reliéfu staré známé znaky a zajímavé útvary, které by mně ukázal. U mnohých z nich není zcela jasné, zda jsou či nejsou dílem ruky člověka. Ukazuje mně kamenné „křeslo“, tvář vytesanou ve skále, různé letopočty. Do hlavy mu nevidím, ale je mně jasné, že všechny tyto znaky pro něj slouží jako orientační body při jeho průvodcovství Petřínem. Svoje věty často začíná slovy: „A tady by mělo být... Jestli to tam ještě najdeme... Tady ti ukážu...“. Některé body jsme nenašli...strávila je vegetace, nebo byly překryty jinými? Kdo ví, Petřín se neustále proměňuje.

***

Z pilíře schodiště nad lanovkou na mě kouká slepý opičák. Kdo ho sem namaloval? Neznámý člověk... Na druhou stranu není až tak neznámý, jedinec odchovaný naší společností má o něm docela jasnou představu. Byl to sprejer. V mainstreamových představách pravděpodobně mladý člověk, který nemá nic lepšího na práci, než pod rouškou tmy ničit veřejný majetek. Mně osobně to dílko nepřijde až tak ničemné, vlastně je to pro mě taková uvítací figurka při vstupu do terénu.

Opičák pro svoji existenci potřebuje plochu, kterou mu poskytuje zídka u schodiště. Nelze objektivně rozřešit, zda ji svou přítomností vylepšuje, zkrášluje, nebo naopak zohyzďuje. Existuje jistě mnoho rozdílných názorů. Je však celkem pravděpodobné, že sem tam vzbudí jeho přítomnost pozornost kolemjdoucích. Rozhodně ne každého... někteří lidé si ho ale určitě musí všimnout. Co si o slepém opičákovi myslí, to nevím, ti znalí terminologie ho nejspíš označí za graffiti. Okolo tohoto projevu lidské kreativity/vandalismu/... se točí spleť společenský diskurz.

Opičák tu určitě nebyl vždy a bude tu nejspíš slepě zírat pouze do té doby, než ho překryje nový nátěr a poté zas nový obrázek. Svým vznikem však změnil charakter místa. Je novým prvkem v spleť hybridním prostoru Petřína. Jeho autor není jeho pánem, nadržuje ho na provázku. Opičák si žije vlastním životem v očích kolemjdoucích.

Petřín je protkán mnoha potenciálními orientačními symboly: oficiálními, veřejnými, soukromými, intimními, uměle vytvořenými či přírodními... Mým prvním známým bodem při vstupu do terénu se stal opičák. Podle jakých vodítek se ale vydat dál?

„Pražský Petřín – hora i okraj plošiny, masa hornin vzniklá na dně dvou moří i sopečnou činností, park i spontánní přírodní divočina, vrch vyrubaný a provrtaný nástroji kameníků či prospektorů nerostných surovin i ráj milenců, sakrální areál i nejnavštěvovanější technická památka, pohřební okrsek i galerie soch a plastik – to jsou jen některé ze zdánlivých protikladů, které můžeme při bližším poznávání tohoto místa vnímat“ (Zavřel a kol., 2012:7). Takto je uveden sborník, který se snaží vylíčit mnohovrstevnatou realitu vrchu Petřín z různých perspektiv: přírodovědné, architektonické, historické či archeologické. Pohled antropologický zde však chybí, pokud ho mám doplnit, kam ho zacílit?

Doufám, že můj antropologický pohled na Petřín odhaluje nové souvislosti a neomezuje se tak pouze na reprodukci již známého. Než přistoupím k samotné analytické části textu, shrnuji, jak se vyvíjela moje výzkumná perspektiva a před jaké metodologické a etické otázky mě výzkum postavil.

V analytické části se snažím v prvních oddílech kapitol nejprve pomocí střípků z terénního výzkumu, úryvků z odborných textů i novin a částí rozhovorů poskládat obraz určitého tématu. Nastíněné téma pak vždy analyzuji v druhé části dané kapitoly. Tento způsob psaní jsem zvolila tak, aby svoji formou korespondoval s hybridní povahou prostoru, který jsem sledovala. Dynamicky se proměňující park nelze spoutat a utvořit z něj přírodní památku či plně kontrolované místo rekreace, jak se pokusím vylíčit níže, nelze ho tak ani spoutat akademickým psaním. Z tohoto důvodu nechávám velké množství prostoru autentickým výpovědím různých aktérů, byť se již samotným jejich výběrem a skladbou dopouštím vlastní interpretace.

1 Na Petřín

Svůj výzkum v Petřínském parku jsem zahájila v listopadu 2011 se záměrem sledovat, jakým způsobem jsou určité skupiny obyvatel vylučovány z městského veřejného prostoru. Vylučovanými skupinami míním především bezdomovce a další osoby, které se nepřizpůsobují oficiálním pravidlům chování v parku, přesto se zde opakovaně vyskytují a jsou opakovaně vykazovány. Mojí otázkou bylo: *Kdo má právo pobývat na Petříně? Kdo bude naopak z tohoto prostoru vyloučen?*

Výzkumné téma nevyvstalo z prázdna: nepřímo navazuje na moji bakalářskou práci¹, která se věnovala mediální a politické reprezentaci bezdomovectví v Praze. V roce 2010 bylo hlavní město svědkem politické kampaně, jež se nesla v duchu čistšího a bezpečnějšího prostředí bez sociálně-patologických jevů. Snaha vymýtit bezdomovectví z ulic hlavního města byla jedním z jejích stěžejních témat. V ulicích Prahy 5 visely předvolební billboardy s hesly typu: „Pryč s narkomany a bezdomovci“, Věci veřejné spustily projekt svých sociálních hlídek, jež měly eliminovat výskyt sociální patologie ve vybraných pražských lokalitách. Byla zavedena vyhláška bránící konzumaci alkoholu na Petříně i v dalších městských parcích, a tak se nám s přáteli stalo, že nás pokutovala městská policie, když jsme na trávníku večer popíjeli víno.

Zákaz veřejného pití alkoholu, soukromé bezpečnostní agentury hlídající určité městské části a další témata dotýkající se zvýšené kontroly a disciplinace městského veřejného prostoru se stala námětem mých debat s kamarády, spolužáky či kolegy z práce.

Nové kontrolní mechanismy ve veřejném prostoru, vylučování určitých skupin obyvatel, strach o osobní bezpečí, všechny tyto jevy nacházely bohatou teoretickou i empirickou oporu v odborné literatuře a tisku, a tak se zrodil můj prvotní výzkumný záměr: pozorovat na příkladě Petřínského parku všechny tyto městské jevy a shrnout, jaké důsledky přinášejí pro různé skupiny jeho návštěvníků, zejména pak pro bezdomovce.

1

STULÍKOVÁ, Vlasta. *Obraz vydědence: Kulturní konstrukce bezdomovectví v současném politicko-spoločenském diskurzu*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, 2011. 58 s.

1.1 Jak zkoumat park

„Vztahy mezi lidmi a místy jsou komplexní a mnohvrstevnaté. Lidé jsou tvůrci míst a místa utváří lidi. Pokud uvažujeme o prostorech jakožto o místech, která dosud nebyla prostoupena lidským významem, pak jsou to lidé, kdo přetvářejí geografické prostory v místa skrze jejich obývání...“ (Madden, 2010:37).² Lidé jsou v neustálém dialogu s obývanými prostory a to se týká jak mimo-městských, tak i soudobých městských společností. Na etnografa lze pohlížet jako na tvůrce specifického místa – výzkumného terénu (field), a je tedy potřeba si uvědomit, že toto místo je jeho myšlenkovou konstrukcí, nikoli přesným obrazem reálného prostoru, tvrdí Madden (tamtéž).

Mnou vytvořený terén kopíroval hranice Petřínského parku, jak je nacházíme vyznačeny na mapě Prahy. V době výzkumu jsem bydlela jen pár kroků od parku, a proto jsem provozovala to, co by mohlo být nazváno step-in-step-out ethnography (Madden, 2010). Tato technika je typická pro situace, kdy etnograf nevyjíždí hledat svůj terén do geograficky vzdálené oblasti se záměrem tam po určitou dobu nepřerušeně pobývat, ale naopak vstupuje do lokality blízké svému bydlišti. Má tedy možnost vracet se z výzkumného kontextu denně zpět do vlastního domova. Lze též hovořit o „ethnography in home“ (tamtéž). Tento termín se vztahuje k typu výzkumu, jenž je veden v důvěrně známé domácí oblasti, což bylo i mým případem. V době terénního pozorování jsem bydlela v blízkosti Petřína a navštěvovala jsem ho, jak jen mně časové možnosti dovolily, a to již před započítím vlastního výzkumu. Prostředí parku pro mě tedy bylo důvěrně známé a domácí, o to těžší bylo zpočátku vytvořit si odstup od zkoumaného a začít problematizovat zdánlivě samozřejmé jevy.

Hammersley a Atkinson (1995) klasifikují jako plné ponoření (full immersion) v etnografii situaci, kdy je výzkumník v podstatě insiderem (typicky pracovníkem organizace, v níž je výzkum prováděn; členem určité komunity a podobně), tedy aktivním participantem v rámci sledované skupiny. Pokud by můj výzkum zůstal na úrovni sledování interakcí policie a bezdomovců, případně dalších v parku nevíтанých skupin, moje pozice by byla dle těchto autorů klasifikovatelná jako „kompletní pozorovatel“ či

---

² Tento i všechny následující překlady jsou autorčiny vlastní.

„participující pozorovatel“ (104). Buďto bych jen přihlížela okolnímu dění a vedla si terénní poznámky, nebo bych aktivně navázala kontakt se zmíněnými skupinami a účastnila se jejich aktivit. Druhá možnost byla mým počátečním záměrem. Chtěla jsem navázat vztah se skupinou bezdomovců, které jsem v parku pravidelně potkávala.

Vzhledem k tomu, že se můj výzkumný zájem časem posunul od těchto skupin k prostoru samotnému, musela jsem si položit otázky: Jak popsat svoji vlastní výzkumnou pozici za předpokladu, že etnografický výzkum není vázán na uzavřenou instituci či komunitu, ale probíhá v otevřeném prostoru? Mohu sama sebe považovat za insidera? Kdo je insider v otevřeném městském prostoru, kudy proudí denně mnohé skupiny lidí? Je to pravidelný návštěvník nebo někdo, kdo má k místu vybudovaný emocionální vztah? Během vlastního zúčastněného pozorování jsem se postupně setkala s množstvím lidí, pro něž byl park prostoupen osobními významy a symboly. O „insidery“, které jsem tedy definovala na základě jejich intimního vztahu k místu, tedy nebyla nouze.

Původně měl park v mých představách tvořit kulisu sociální praxi vylučování určitých skupin obyvatel. Hammersley a Atkinson (1995) varují před zaměňováním fyzického prostoru za kontext sledovaného dění. Fyzický prostor je pro sociální interakci pouhým pódium. Její povahu ve skutečnosti určuje sociální konstrukce tohoto prostoru, která závisí na tom, kdo a kdy je zde zrovna přítomen a jak místo definuje. Fyzický prostor je tedy pasivním prvkem, naopak prostor sociálně konstruovaný lidskými aktéry je tím, co výzkumníka zajímá a co utváří kontext jeho pozorování. Toto pojetí prostoru jsem s postupem výzkumu zásadně přehodnotila, jak vysvětluji níže.

V počátku jsem se tedy chtěla zaměřit na sociální interakce mezi bezdomovci a policií, zavádění kontrolních prvků do prostoru a na diskurzivní rovině na debaty o bezpečí v městských parcích. Zásadním technickým problémem bylo rozvržení rozsáhlého území parku, kudy proudí davy lidí, tak, aby mému pozorování neunikaly stěžejní momenty. Neměla jsem možnost sama fyzicky obsáhnout celý spleťtý terén, jenž jsem si na začátku vymezila. Park byl v pohybu a sledované skupiny často měnily místo svého pobytu. Spleťtá vegetace, skály a další prvky v terénu znemožňovaly získat plný přehled.

Dostavily se proto u mě pochybnosti, zda můj projekt není příliš ambiciozní vzhledem k tomu, že na něm pracuji sama, zda bych neměla změnit rozsah terénu, nebo svoji pozornost směřovat jinam. V tomto momentě jsem si poprvé uvědomila, že plná kontrola a disciplinace Petřínského parku není zcela možná, neboť jí brání samotný fyzický charakter prostředí.

Nakonec jsem se vydala v rytmu návštěvníků parku na dlouhé obchůzky terénu, díky nimž jsem brzy byla schopna identifikovat místa, kudy lidé spíše proudí a jiná, kde se zastavují k posezení na lavičkách či na trávniku. Začala jsem střídát tyto pravidelné pochůzky s pozorováním na místech posezení. Vzhledem k možným etickým problémům vyplývajícím z výzkumu svoje místa pozorování, tam, kde je to jen možné, blíže nespecifikuji (viz subkapitola „Etické otázky“).

Přes počáteční obavy jsem získala dostatek příležitostí k interakcím s jinými návštěvníky parku a vedla řadu neformálních rozhovorů. Zvláštní důraz jsem pak kladla na pozorování různých skupin bezdomovců, které se na určitých místech pravidelně vyskytovaly. S některými z nich se mně podařilo navázat interakci. Abych získala „pohled z druhé strany“, vedla jsem také rozhovory s příslušníky městské a státní policie, kteří v parku vykonávali službu. S několika vybranými aktéry jsem prováděla nestrukturované rozhovory, jež byly nahrávány na diktafon. Pro účel pořízení těchto nahrávek jsem od příslušných osob získala informovaný souhlas. Osvědčilo se mně provádět rozhovory během procházek terénem a nahrávat tak „za chůze“.

Během několika týdnů zúčastněného pozorování se však stále nerýsoval obraz systematického vylučování nepohodlných skupin osob z městského veřejného prostoru, jeho opevňování a disciplinace. Praktické uplatňování vyhlášek, jejichž zavedení jsem zprvu považovala za zjevně směřující k diskriminaci bezdomovců, se ukázalo jako mnohem méně přímočaré. Namísto represe a praxe očišťování parku se vyjevovaly různé symbiotické vztahy mezi petřínskou přírodou a jejími lidskými obyvateli – bezdomovci. Celý prostor se zdál být protkán komplikovanou sítí vztahů jak přírodních, tak sociálních povahy. Uvědomila jsem si, že tak spleť a hybridní terén, jakým Petřín je, se brání praxi jednoznačné definice a disciplinace, a že je potřeba změnit vlastní výzkumný akcent:

prostor samotný přestal být v mých představách kulisou sociálnímu dění, naopak jeho utváření a vyjednávání se staly centrálními body mého dalšího pozorování. V souladu s tím se proměňovala i moje teoretická východiska, která se posunula daleko od prvotní formulace výzkumného problému. Park jako disciplinovaný veřejný prostor se transformoval v park-proces tvořený různými prvky materiální i nemateriální povahy.

1.2 Park jako městský veřejný prostor

Empiricko-teoretické studie, ze kterých moje úvahy o zvýšené kontrole a procesu vylučování nepohodlných návštěvníků z pražských parků zpočátku vycházely, spojuje především to, že skrze jejich prizma lze teoreticky popsat Petřín jako městský veřejný prostor tvořený sociálními interakcemi. Technologické zásahy do fyzického prostoru jsou motivovány snahou efektivněji kontrolovat tamější dění, určovat spektrum povolených aktivit a identifikovat nevíтанé návštěvníky.

Low (2005), která prováděla s kolegy etnografický výzkum v několika amerických městských parcích, v úvodu sborníku, jenž shrnuje výsledky jejich práce, tvrdí, že v současné době čelíme různorodým faktorům ohrožujícím existenci městského veřejného prostoru. Hrozby nespočívají ani tak v jeho nemístném využívání, jako ve způsobech jeho tvorby, úprav a řízení. Tyto zásahy často směřují k vylučování určitých skupin obyvatel: Buďto je ve veřejném parku zakázán soubor činností, které daná skupina provozuje, a ta tak následkem tohoto opatření ztrácí možnost v prostoru legálně participovat, nebo je prostě zamezeno jejímu vstupu na základě příslušnosti do jejich řad. V některých případech jsou tyto strategie výsledkem vědomého programu odstraňování nepohodlných skupin obyvatelstva ze zorného úhlu veřejnosti, jinde jde o vedlejší produkt komercializace, privatizace či snahy o historické zachování prostoru. V každém případě tyto procesy ničí sociální a kulturní diverzitu prostoru a způsobují, že pouze určitá sorta lidí získává monopol k jeho užívání – v některých parcích se cítí vítáni jen turisté a příslušníci vyšších tříd.

Proč je důležité zachovávat kulturní a sociální diverzitu veřejného prostoru? Low (2005) přirovná kulturní ekosystém parku k ekosystému přírodnímu, který umírá v momentě, kdy se nika určitého živočišného či rostlinného druhu začne rozpínat natolik, že vytěsňuje, a tím vyhubí druhy ostatní. Dále argumentuje, že uchování sociální a kulturní diverzity veřejného prostoru posiluje komunitní soužití, utváří občanskou společnost a podporuje snahu obyvatel podílet se na vývoji a udržování daného místa. Díky setkávání různých kulturních skupin vzniká kreativní prostor pro řešení potenciálních konfliktních situací. Kulturní diverzita přispívá tedy k demokratičtějšímu užívání veřejného prostoru.

Mitchell (1995) v případové studii zasvěcené vývoji People's Park v Kalifornii líčí spory o využití parku jako boje o definici městského veřejného prostoru. Věnuje výzkumnou pozornost místu vybudovanému v šedesátých letech z občanské aktivity, které se později stalo útočištěm pro bezdomovce a zároveň také prostorem pro občanský aktivismus a svobodný projev obecně. Toto místo mělo být dle argumentace městských mocenských elit z důvodu své údajné nebezpečnosti, nevyužitosti a celkově špatného stavu přeměněno na bezpečný park pro rekreační aktivity. To znamenalo mimo jiné zavedení kontrolních prvků do terénu a vypuzení jeho potenciálně nebezpečných obyvatel, bezdomovců.

Tento zápas občanských aktivistů a představitelů města Mitchell (tamtéž) interpretuje jako spor dvou odlišných vizí městského veřejného prostoru: Pro aktivisty a bezdomovce park představoval základnu pro nezávislé aktivity. V jejich pojetí je veřejný prostor prostorem politickým, sloužícím ke svobodnému sebevyjádření skupin, které by jinde těžko hledaly zázemí pro svoji sebe prezentaci. V druhém pojetí, zastávaném městskými mocenskými elitami, by měl park být bezpečným a přehledným místem pro plánované rekreační aktivity. Jelikož dle autora ideál řecké agory, prosté praxe vylučování určitých skupin z veřejného dění, nebyl ve skutečnosti nikdy naplněn, je věcí neustálých sociálních bojů, kdo bude mít volný přístup do prostoru a kdo zůstane vyloučen. „*People's Park poskytl prostor pro prezentaci lidí bez domova jakožto legitimní součásti „veřejnosti“*“, tvrdí Mitchell (1995:117).

Proces zvyšování kontroly veřejného prostoru sledovala skupina výzkumníků též v evropských městech: případové studie z Finska, Německa, Irska, Itálie, Litvy, Polska a Švédska mapují, jak lokální vlády vytvářejí legislativu bránící přístupu určitých skupin obyvatelstva do veřejných prostorů (Doherty et al., 2008). Ačkoli je podle autorů evidentní, že některá legislativní opatření jsou cílená na populaci lidí bez domova, toto zacílení v nich nebývá explicitně vyjádřeno.

Bez ohledu na jejich původní záměr, dopady zákonů a vyhlášek omezujících určité činnosti ve veřejném prostoru mají pro tuto zranitelnou skupinu nejdrtivější dopad, protože bezdomovci jsou závislí na využívání veřejného prostoru ke svým každodenním běžným aktivitám. Zamezení přístupu nebývá ve většině případů absolutní: je závislé na různých faktorech, například na denní době a druhu aktivity. Dalo by se shrnout, že všechny tyto regulace jsou měkké v tom smyslu, že jejich slovník neargumentuje explicitně proti bezdomovcům, nýbrž pro širší sociální blaho a bezpečnost ve městě (tamtéž).

Jaká je tedy povaha veřejného prostoru v současných městech, vezmeme-li v potaz, že tato místa podléhají zvýšené kontrole a praxi vylučování? Tomuto tématu se věnuje bezpočet studií, které zasazují problematiku do makrokontextu globalizované společnosti či neoliberálního státu.

V případě Baumana (2008) tvoří tento kontext právě současná globalizovaná společnost, v níž je vše v pohybu až na ty lidi, kteří zůstali uvěznění v lokálních pastech, v městských ghetech. Volné přetékání globálního kapitálu a pohyb elit doprovází uvěznění nemajetných skupin obyvatelstva v místě jejich bydliště. Sociální stát, který dříve zajišťoval blaho a bezpečí pro široké spektrum občanů, se proměnil ve stát chránící pouze osobní bezpečí, což je dle autora to poslední, co může tato skomírající instituce navzdory uvolněnému globalizovanému trhu ovlivňovat. „*Spektrum společenských ponižení, před kterými sociální stát přísahal chránit své občany, je nyní v rámci politické formule o „státu osobního bezpečí“ nahrazováno strašáky přebujelé pedofilie, sériových vrahů, dotěrných bezdomovců, zlodějů, stopařů, pobudů, teroristů, nebo ještě lépe všemi tyto strašáky v jednom, a to v postavě ilegálního přistěhovalce, proti němuž se nejnovější ztělesnění moderního státu zavazuje bránit své příslušníky*“ (Bauman, 2008:23).

Stát využívá managementu strachu o osobní bezpečí k opevnování veřejného prostoru a k segregacním praktikám. Tím, jak se vůči sobě sociální skupiny uzavírají - bohatí se stěhují do opevněných předměstí - zanikají i komunikační kanály mezi nimi. Tím segregace dosahuje větších rozměrů a vzniká začarovaný kruh, sociální bariéry se stávají nepřekonatelnými: *„K tomu, aby vzdálenosti zůstaly nepřekonatelné, a tím se vyloučilo postupné riziko kontaminace regionální čistoty, slouží politika nulové tolerance a rovněž možnost vykázat bezdomovce z prostorů, kde jsou s to zajistit si živobytí, ale kde jsou zároveň dotěrně a rušivě na očích, a to do „mimoprostorů“, které jim neumožňují ani jedno, ani druhé“* (Bauman, 2008:73).

Již výše zmiňovaná Low (2001) popisuje trend vznikání takzvaných „gated communities“, oplocených obytných celků s ostrahou. Vyšší třída opouští potenciálně nebezpečné centrum měst, prostor sdílený s chudšími vrstvami obyvatelstva, aby si zařídila bezpečnější domov za zdmi a ploty na okraji metropolí. Strach z druhého, z jeho možných kriminálních aktivit, je dle Low příznakem anti-městského sentimentu, a tak bohatší vrstvy hledají klidnější život v oddělených satelitních městečkách, kde se v důsledku izolace od žitého městského prostředí jejich stereotypy o zločinecké chudině z center měst ještě prohlubují.

Davis (1992) dramaticky líčí destrukci městského veřejného prostoru na příkladu vývoje města Los Angeles. Hovoří dokonce o jeho militarizaci, jež je výsledkem neutuchající snahy zajistit veřejnou bezpečnost. Tradiční veřejné prostory jsou čím dál tím častěji vytěsňovány těmi pseudo-veřejnými (např. obchodní centra), kde se smí odehrávat pouze povolený soubor aktivit pod dohledem privátní ochranky. Strategické opevnování městského prostoru proti potenciální kriminální aktivitě chudých se děje různými dalšími způsoby: úpravy laviček tak, aby na nich bylo nepohodlné setrvat delší dobu, nebo například důmyslné zavlažovací systémy v parcích, které sprškou vody vyženou každého nevídaného spáče. Toto vše se dle autora děje v kontextu neoliberální společnosti, v prostředí vyostřených konfliktů mezi bohatými a chudými vrstvami obyvatelstva, které v důsledku vedou ke kriminalizaci městské chudoby a opevnování, vytvářející zdi mezi sociálními vrstvami.

Mohla bych na tomto místě zmínit další autory a jejich koncepce: Wacquantovy studie pokročilé marginality (Wacquant, 2008) a nebo se vrátit k Foucaultově panoptikonu (Foucault, 2000), neboť úvah o podobě soudobého městského veřejného prostoru, jeho zvýšené kontrole a oklešťování, existuje velké množství. Pro účel této studie však není potřeba vytvořit jejich komplexní výčet.

V úvahách o podobě současného městského veřejného prostoru se objevují také pojmy *městský spektakl* či *dysneyfikace*. Například Gotham (2005) líčí proměnu tradičních městských festivalů v atrakci pro turisty. Městské spektakly jsou: „*spektakulární veřejné podívané, včetně festivalů a mega-událostí, které tvoří kapitalistický trh, sada sociálních vztahů, tok komodit, kapitálu, technologie, kulturních norem a lidí přes hranice*“ (226). Tyto festivaly podléhají globálně procesu homogenizace, pro turisty tak vytvářejí paradoxní situaci: všude, kam přijedou, mohou očekávat varianty toho, co již spatřili jinde. Tento proces je znakem postupující komercializace městského prostoru, na druhou stranu může vytvářet prostor pro vyjádření rezistence místních zájmových skupin.

Pojem dysneyfikace (Bryman, 1999; Zukin, 1996) se vztahuje k transformaci městského veřejného prostoru (potažmo celé společnosti) do podoby připomínající zábavní park: Z reálného prostoru se stává hyper-reálný prostor homogenizovaného konzumu, který produkuje zábavu pro turisty. Z místa (place), které je vztahové, historicky utvářené a mající identitu, se dle Augého (2009) stávají ne-místa (non-places), která svojí kulturní identitu a vztahovost postrádají. Tato transitní ne-místa (letišť, supermarkety, turistické oblasti) přestávají být založena historicky. Mění se v prostředí turistická, která jsou vnímána především vizuálně, jako řada nesouvislých obrazů.

Petřínem proudí zvláště v jarních a letních měsících davy turistů. Mnozí z nich si ve svých fotoaparátech odnáší park v podobě obrázkové série. Vytváří správa parku turisticky přátelské, zábavní prostředí, které je vnímáno především vizuálně, a proto vzniká snaha odstranit neesteticky vypadající lidi bez domova ze zorného pole žádaných návštěvníků? Jde proces dysneyfikace ruku v ruce s procesem disciplinace městského veřejného prostoru?

Lze tedy o Petříně hovořit jako o neoliberálním městském veřejném prostoru, který podléhá obdobnému typu restrikcí jako parky v dalších západních městech? Můžeme vůbec srovnávat naši sociální realitu s vývojem v New Yorku nebo Londýně? A pokud ano, je pak zvýšená kontrola veřejného prostoru a praxe vylučování určitých skupin osob výsledkem kopírování zahraničních vzorů, nebo zrcadlí zákonité směřování vývoje města v režimu kapitalismu, neoliberalismu, či globalizace? Snaha zodpovědět tyto a další otázky by vyžadovala mnohem obsáhlejší komparativní studii praktik užívání veřejného prostoru v soudobých městech. O tu se však nepokouším, jelikož moje úvahy o Petříně se začaly pohybovat jiným směrem.

1.3 Park jako hybrid

Pobyť na Petříně přinesl mnohé výzvy původním teoretickým předpokladům i samotnému předmětu zkoumání a především odhalil, že vztah mezi diskurzem o bezdomovectví, zaváděnými vyhláškami k regulaci života v parku a jejich praktickým uplatňováním není tak přímočarý, abychom na něm mohla vystavět, nebo spíše zopakovat teorie o disciplinaci veřejného prostoru v soudobých městech. Namísto vylučování určitých osob z veřejného prostoru, ať již jde o cílený proces či vedlejší produkt jiných snah, a disciplinace se během etnografického výzkumu vyjevila řada spleťtých vztahů a procesů, v nichž již Petřín nemohl zůstat jako pouhá kulisa sociálnímu dění.

Zásadním problémem pro uchopení těchto nově odhalených vztahů, v nichž hrají roli faktory nemateriální i materiální povahy, se stala samotná definice terénu. Hlavním znakem charakterizujícím veřejný prostor je jeho přístupnost a otevřenost pro všechny členy společnosti, byť to platí v mnohých případech jen teoreticky. Dle Neala (2009) existují tři dominantní pojetí veřejného prostoru: V legální a ekonomické perspektivě je veřejný prostor otevřený všem lidem, je druhem veřejného statku, z jehož užívání nemůže být nikdo vyloučen za předpokladu, že dodržuje normy společného soužití. Sociálně-prostorová perspektiva nahlíží veřejný prostor především jako sociální konstrukci tvořenou lidskými interakcemi. Politická perspektiva studia veřejného prostoru pak kriticky sleduje mechanismy exkluze určitých osob z veřejných míst. Výše citované studie mapující represe ve veřejném prostoru se pohybovaly na pomezí těchto přístupů.

Uvažujeme-li o Petříně jako o městském veřejném parku, potažmo o městském veřejném prostoru obecně, redukuje se spleť reality místa na jeho jeden konkrétní aspekt. Městská vyhláška definuje Petřín jako veřejný park. Petřín však není jen tím, je také prostorem privátním, kulturním, sociálním, přírodním, technickým, esoterickým...jistě by se našlo ještě mnoho dalších přívlastků. Všechny tyto aspekty tvoří dohromady bohatý hybridní celek. V takto rozšířeném pojetí nevstupují do pole etnografického zájmu již pouze sociální vztahy, ale také to, co bychom nazvali „přírodou“. Příroda byla z výše citovaných pojetí veřejného prostoru více méně vyloučena, nebo jí byl věnován jen okrajový prostor. V následujících kapitolách tedy budu pohlížet na Petřín nikoli jako na městský veřejný prostor obývaný pouze lidmi, ale jako na prostor sdílený lidskými i nelidskými aktéry.

Latour (2003) se brání reduktivnímu dělení reality na její sociální a přírodní složku: tvrdí, že v našem světě přibývá hybridů, objektů, jenž vznikly míšením různých prvků materiální a nemateriální povahy. Co je takový hybrid, ukazuje na příkladu freonového spreje: *„Stlačte obyčejný sprej a zavedie vás to do Antarktidy, odtiaľ na Kalifornskú univerzitu v Irvine, odtiaľ k pásovej výrobe v Lyone, k chémii inertných plynov a odtiaľ možno aj do OSN, túto krehkú niť však rozdelia na toľko častí, koľko je čistých disciplín: namiešajme poznanie, zisk, spravodlivosť a moc. Nemiešajme alebo se zemou, globálne s lokálnym, ľudské s mimoludským! Namietnete, že tieto zmiešaniny nevytvárame my, že z nich pozostáva náš svet? „Robme tak, akoby neexistovali,“ odpovedia analytici. Gordický uzol rozťali ostrým mečom. Smerovka sa rozdvajila: vľavo poznanie vecí, vpravo zisk, moc a politika“* (Latour, 2003:13).

Proti tendenci bujení hybridů, jenž je podle Latoura charakteristická pro dnešní svět, směřuje proces *purifikace*: Hybrid složený z různých vrstev reality, je v momentě, kdy se stává předmětem výzkumu, analyticky rozdělen na svojí přírodní a sociální složku. Tu první zkoumají biologové, fyzici a další přírodní vědci, druhá složka je ponechána vědám sociálním. Potenciál k překonání praxe analytického rozdělování hybridních objektů Latour spatřuje v antropologickém zkoumání, které dokáže při studiu cizích kultur symetricky popsat různé vrstvy reality. Antropolog je schopný: *„v jedinej monografii spojiť mýty, etnovedy, genealógie, politické formy, techniky, náboženstvá, epepeje a rituály*

ludí čo študuje“ (Latour.2003:18). Problém však vzniká při snaze přenést symetrický model výzkumu, jehož podstatou je překročení tradičních analytických dichotomií (příroda/společnost; materiální/sociální atd.) a vyrovnaný přístup k různým vrstvám reality, na naší vlastní společnost.

Koncept *hybridizace a purifikace* jsem převzala od Latoura. Petřín se stal v mém zkoumání hybridem tvořeným různými prvky materiální a nemateriální povahy, které utvářejí síť vztahů. Mluvím-li v následujících kapitolách o působení purifikačních tendencí na Petříně, nemám na mysli pouze vědecko-analytický rozklad terénu na jeho jednotlivé vrstvy, ale také autoritativní snahy jednoznačně definovat co vlastně tento prostor je a jaké má plnit funkce. Za příklad mohou posloužit snahy Magistrátu hlavního města Prahy definovat povolené a zakázané aktivity v městské veřejné zeleni, prohlášení určitého výseku území za přírodní památku a podobné zásahy, které budou vylíčeny dále.

Co pro moji analýzu znamenalo upuštění od tendence věnovat se pouze sociálním praktikám vylučování určitých skupin osob z parku a rozšíření pozornosti i o nelidskou složku prostoru, zjednodušeně řečeno přírodu? Latour (2002) popisuje praxi mainstreamového sociálního vědce, v jehož pojetí by vysvětlení přírodního fenoménu znamenalo odkrýt sociální síly, které se skrývají pod obalem „objektivního“ faktu, tedy popsat, jak je tento „fakt“ sociálně konstruován. Přírodní objekty jsou však natolik specifické, že je nelze nahrazovat ničím jiným, nejsou pouhou sociální konstrukcí. Sociální vědy, ve své snaze napodobovat ty exaktní, vychází z mylného předpokladu, že přírodní vědec má plně pod kontrolou objekty svého studia. Objektivita vědce pak pramení ze schopnosti vědeckého odstupu a schopnosti mentálně kontrolovat celou situaci.

Podle Latoura (tamtéž) má však ve skutečnosti objektivita v exaktních vědách odlišnou podobu, než jak si jí sociální vědci mylně představují - znamená, že věci samotné aktivně plodí námitky proti jednoznačnému vědeckému vysvětlení, vzpouzí se předem vytvořeným kategoriím, a tak upravují finální vědecké tvrzení. Latour shrnuje: *„Dobrá sociální věda z tohoto hlediska není taková, která se účastní hry na (pomyslnou) přírodovědu, a která se pídí po infrastrukturách, ale spíše taková, která je schopna upravovat a blíže určovat představy, které o sobě veřejnost chová, a to tak šikovně, že*

přítom vytváří podmínky pro to, aby tyto reprezentace musely čelit co největšímu počtu námitek, objeckí (objections)“ (2002: 38).

V antropologii vystřídaly velké vševysvětlující strukturální teorie reflexivní přístupy. Etnograf v rámci kolaborativní techniky získává a zpracovává svoje poznatky ve spolupráci s objekty svého výzkumu. Finální validace poznatků poté může vypadat tak, že etnografická práce je předložena ke čtení sledovaným objektům (Hammersley a Atkinson, 1995). Lidské objekty studia tedy získávají možnost klást námitky etnografickým interpretacím. Jde o to přenést tuto praxi i na ne-lidské aktéry, kteří spolu s lidskými vytváří spletitou síť Petřína. Nechat tedy Petřín samotný, ať klade námitky proti svému jednoznačnému uchopení.

Důležitým aspektem teorie sítě aktérů (ANT), již Latour (2005a) rozvíjí, je rozlišení mezi prostředníky (*intermediaries*) a zprostředkovateli (*mediators*). Zatímco první z těchto pojmů označuje „pouhé“ prostředníky přenosu významu či síly bez jakékoli možnosti ovlivnit přenášené, druhý termín je vyhrazen pro zprostředkovatele, kteří mohou přenášený význam či sílu významně ovlivnit či pozměnit. Problémem tradiční sociologie je, že vše, co nelze označit za sociální sílu či vztah, je automaticky vřazeno do kategorie prostředníka (*intermediary*), jako by materiální věci neměly v moci ovlivnit přenášené. V praxi to tak ovšem není.

Teorie sítě aktérů dle Law (1992) nebere za samozřejmou dichotomii mezi makrosociálním systémem a mikrosociálním každodenním děním, nýbrž začíná s „čistým štítem“ u studia interakcí vytvářejících sítě, z nichž některé se vyvinou do takové formy, že budí dojem velké jednolité makrosociální struktury. Hlavním analytickým přínosem teorie sítě aktérů je dle Law myšlenka, že „sociální“ není ničím jiným, než strukturovanou sítí heterogenních materiálů. Radikálnost tohoto tvrzení spočívá v tom, že sítě nejsou tvořeny pouze lidmi, ale také stroji, penězi a tak dále, přičemž tyto prvky ne-lidské povahy nestojí vždy v roli prostředníků (*intermediaries*) přenosu síly či informace, nýbrž přenášené aktivně ovlivňují, stávají se tak aktéry.

Hovoříme-li o sociálním aktérovi, pak tento objekt není lokalizován v těle, ale právě v heterogenní síti prvků. Neznamená to, že člověk nemá svůj vnitřní život, a že tělesnost není jeho zásadním atributem. Ve chvíli, kdy se však stává sociálním aktérem, je tvarován sítí heterogenních vztahů, neboť k většině činností potřebuje více materiálů, než své pouhé tělo. Lidský aktér v perspektivě teorie sítě aktérů nezastává výlučnou roli, dopouštěli bychom se redukcionismu, kdybychom tvrdili, že pouze lidé určují povahu věci (a nebo naopak věci povahu lidí).

Co říká teorie sítě aktérů o povaze prostoru? Latour (2005b) se ve svých úvahách dotýká i tématu ontologické podstaty prostoru. Kritizuje fenomenologickou tendenci vytvářet distinkci mezi konstruovaným „Eukleidovským prostorem“, jehož charakteristiky lze objektivně změřit a popsat, a prostorem žitým, tvořeným lidskou zkušeností. Dle Tuana (1977) je prostor utvářen významy, které mu lidé vtisknou, nikoli soustavou geometrických souřadnic. Lefebvre (1991) tvrdí, že absolutní prostor ve smyslu objektivně popsatelné materiální reality nemůže existovat, protože jakmile je kolonizován lidskou činností, stane se relativním a historickým prostorem.

Latour (2005b) reaguje: neexistuje pouze univerzální Eukleidovský prostor, ale ani ten „žitý“ subjektivní. Prostorovost je utvářena vztahy heterogenních aktérů, v nichž někteří stojí v roli prostředníků (*intermediaries*) a jiní v roli zprostředkovatelů (*mediators*), přičemž první skupina v daném momentu pouze reprodukuje existující, aniž by měla potenciál měnit charakter prostoru, druhá naopak aktivně vstupuje do procesu jeho utváření. Latour vnímá prostor jako proces: určitá stavba není bodem stojícím v krajině, ale událostí spojující interakce množství časoprostorových aktérů. V jiné práci Latour (2003) kritizuje již výše citovaného antropologa Augého, který byl podle jeho názoru schopen provést symetrický antropologický výzkum čarodějnictví v Pobřeží slonoviny, ale při svém studiu soudobých městských prostorů (konkrétně pařížského metra) se opět omezil pouze na asymetrický popis kulturních významů místa.

Petřinský park se tedy v pojetí ANT³ stává sítí interakcí aktérů různé povahy, z nichž některé probíhají v takovém časovém horizontu, že je návštěvník přímo neregistruje a může pozorovat až jejich dlouhodobé výsledky (např. geologické změny). S jinými naopak přichází aktivně do kontaktu, protože v vstupují do jeho vnímání místa – stojí tedy vůči návštěvníkovi v roli mediátorů.

Prostor se teoreticky rozložil do spleti interakcí a člověk se stal jen jedním z mnoha, kdo do této situace vstupuje. Prvotní motivací k mojí výzkumné cestě na Petřín byla snaha sledovat lidské mocenské praktiky - principy disciplinace parku. Otázka moci se však z dalších teoretických úvah přesunula z lidských rukou do heterogenní sítě. Opravdu však člověk není alespoň v krátkodobé perspektivě (dlouhodobé geologické procesy nemá plně pod kontrolou) a za předpokladu hladkého chodu věcí (bez přírodních pohrom) tím výlučným aktérem, který dokáže řadu interakcí vědomě mocensky kontrolovat?

1.4 Metabolismus parku

Law (1992) upozorňuje na to, že teorie sítě aktérů jakožto analytický nástroj by neměla být zaměňována s etikou: „*Říci, že neexistuje fundamentální rozdíl mezi lidmi a věcmi je analytickým stanoviskem, nikoli etickou pozicí*“ (4). Postavení člověka na analytickou roveň s ne-lidskými aktéry neznamena, že bychom s ním v praxi měli zacházet jako s věcí. Teorie sítě aktérů taktéž nezůstává nutně lhostejná k otázce moci, ta však v její perspektivě není soustředěna v rukou mocných lidských aktérů, nýbrž v určité síti, již je potřeba analyzovat a při popisu mocenských praktik vycházet z této analýzy namísto aplikace makrostruktur (jako je kapitalistický tržní systém) na lokální kontext. Pojetí moci v rámci teorie sítě aktérů se tak do určité míry podobá Foucaultově produktivní teorii (Foucault 1979, in Law 1992): moc neproudí z určitého centra, naopak je imanentně obsažena ve všech sociálních vztazích.

---

3 Zkratka pro teorii sítě aktérů (actor-network theory).

Teorii sítí aktérů jsou kladeny výtky za její údajně nedostatečně kritickou perspektivu a popisnost bez potenciálu odpovědět na otázku „proč se tak děje“. Popis těchto střetů, vyplývajících často z nesourodosti různých epistemologií, by na tomto místě bezúčelně zabíral prostor. Jmenuji proto jen jeden přístup, který integroval některé prvky teorie sítě aktérů, je však zakotven v současném západním pojetí marxismu, z něhož přejímá důraz na kritickou perspektivu: městská politická ekologie (urban political ecology, zkratka UPE). Z pohledu městské politické ekologie není příroda něčím, co by začínalo až za hranicemi města, tato teorie odmítá umělou dichotomií přirozený/přírodní prostor versus nepřirozený/městský prostor. „*Není nic nepřirozeného na New York City*“, jak říká Harvey (1996).

Městská politická ekologie, pod vlivem teorie sítě aktérů, přiznává věcem aktérský potenciál a přejímá model hybridizace, přičemž hybrid je vyjednáván na každodenní mikro-politické bázi skrze prostorově, časově a kulturně specifické praktiky, diskurzy a socio-environmentální vztahy (Zimmer, 2010).

Potud existuje shoda s teorií sítí aktérů, v otázce moci se však marxisticky orientovaná škola vůči svému inspiračnímu zdroji vymezuje: Pro uchopení mocenských praktik mobilizuje koncept *metabolismu*. Marx a Engels byli mezi prvními, kteří aplikovali metaforu metabolismu za účelem popisu mechanismu socio-ekologické směny a evoluce. Metabolismus je klíčovým pojmem pro Marxův výklad práce (labour) a analýzu vztahů člověka a přírody. Marx ho používá nikoli jako gnozeologický nástroj, nýbrž v ontologickém smyslu pro vystižení dialektického vztahu mezi člověkem a přírodou. Člověk skrze práci kontroluje proces metabolické výměny, která však není jednostranná -změnou vnější přírody člověk simultánně mění i svojí vlastní přirozenost. Vztah proměny člověka a přírody je tedy dialektický (Swyngedouw, 2006).

Metabolismus je tedy školou městské politické ekologie vnímán jako socio-environmentální výměna odehrávající se ve specifickém kulturně-historickém a ekonomickém kontextu. Člověk v dimenzi svého mocenského potenciálu není analyticky postaven naroveň ne-lidských aktérů, je naopak považován za vědomě schopného kontrolovat svůj vklad do výměny podle svých momentálních zájmů. Cílem člověka je

uspokojit své osobní potřeby, Avšak ne všichni jedinci tohoto cíle mohou dosáhnout ve stejné míře z toho důvodu, že metabolický proces je zakotven v existujících sociálních vztazích, které zvýhodňují postavení elitních skupin (Zimmer, 2010). „*Metabolismus, jakkoli spoluutvářen lidskými i ne-lidskými aktéry, je ovládán a prostředkován lidmi*“ (Swyngedouw, 2006:25).

Zatímco metabolická cirkulace v kapitalistickém kontextu produkuje výhodné socio-environmentální podmínky pro určité společenské skupiny, jiné naopak znevýhodňuje. Proces hybridizace je aktivně manipulován mocenskými elitami a městská politická ekologie sleduje jejich boj o ovládnutí metabolismu. Předmětem výzkumného zájmu nejsou jen nerovné vztahy mezi lidskými aktéry, ale také panství nad těmi ne-lidským. Někteří autoři se proto věnují vztahu mezi marginalizací určitých sociálních aktérů a ovládnutím přírody (Zimmer, 2010).

Dalším klíčovým pojmem pro školu UPE je *cirkulace*, která je spolu s pojmem metabolismu klíčová pro uchopení městské socio-environmentální výměny. I v tomto případě vychází pojem z Marxova modelu cirkulace kapitálu. Metabolismus města je tvořen neustálou cirkulací prvků materiální i nemateriální povahy. Celé město můžeme chápat jako neustávající pohyb, který v posledních desetiletích zrychluje. Tato nenadálá akumulace pohybu a kapitálu má za následek vznikání nových a nových hybridních (a často nestabilních) městských prostředí: od slumů po moderní školní kampusy s důmyslnými systémy zbavování se odpadu. Tato prostředí se stávají předmětem studia městské politické ekologie (Swyngedouw, 2006).

Člověk, který má moc nad urbanizací kapitálu, není tedy z pohledu této školy jen jedním z členů demokratické sítě aktrérů – má naopak moc jí do určité míry ovládat a manipulovat tak s podmínkami socio-environmentální směny.

1.5 Pochopit Petřín

Účelem předchozích podkapitol bylo nastínit, jakým směrem se pohybovalo moje teoretické uvažování o terénu. Na Petřín pohlížím jako na hybrid tvořený interakcí prvků materiální a nemateriální povahy, přičemž některé se jeví z určité perspektivy jako danosti, jiné dynamicky mění charakter místa a vstupují do mé analýzy. Spíše než o veřejném, a tedy pouze sociálním, prostoru budu v následujícím textu hovořit o *prostoru sdíleném* lidskými a nelidskými aktéry. Tento prostor vnímám jako dynamický proces, nikoli jako statickou entitu, který se neustále proměňuje.

Od Latoura přejímám taktéž pojem purifikace, neboť především na diskurzivní rovině lze pozorovat mnohé snahy jednoznačně definovat roli Petřínského parku v rámci města, vymežit okruh povolených a zakázaných aktivit, či vytvořit seznam jeho nevítaných návštěvníků. Na rovině sociální praxe, jak jsem se v terénu bezpočet krát přesvědčila, lze sledovat rozpory s původními záměry existujícími „na papíře“. Snaha kontrolovat a disciplinovat prostor parku je empiricky pozorovatelná na těchto dvou úrovních, avšak bez zahrnutí prvků materiální povahy, „přírody Petřína“, by byla analýza situace, již jsem pozorovala, oploštěná a zkreslující. „Zelený terén“ totiž hraje aktivní úlohu – vzpouzí se svému jednoznačnému uchopení a kontrole, jak bude rozvinuto dále.

Rozseknout spor o povahu moci mezi mými hlavními teoretickými zdroji, to zda je situována v heterogenní síti a lidský aktér je pouze jedním z mnoha jejích producentů, (ANT), nebo že naopak lidský aktér drží moc nad městským metabolismem (UPE) není v mé moci. Jde o spor dvou rozdílně založených epistemologií, kde jedna adoptuje určité prvky z té druhé. Není cílem mojí práce do důsledku aplikovat jednu vybranou teorii. Chci především zahrnout do analýzy ne-lidské aktéry. Tento krok zásadním způsobem proměňuje pohled na studovaný terén.

V krátkodobém časovém horizontu je to člověk, kdo dokáže (či se snaží dokázat) vědomě plánovat a kontrolovat prostor, vytváří podmínky jeho užívání, které poskytují možnost naplnění potřeb určitým skupinám obyvatel (strávení příjemných rekreačních chvil v parku), jiným však v jejich tužbách zamezují a vykazují je. To se děje v určitém

kulturním a historickém kontextu: můžeme pozorovat podobné trendy ve vývoji evropských a severoamerických měst. Na druhou stranu jsou zde dlouhodobé přírodní procesy, které se spoutat zcela nedaří. Park svojí hybridní povahou sám brání jednoznačnému ovládnutí, disciplinaci, purifikaci.

1.6 Etické otázky

„A tady o těch jeskyních raději nepiš, ať sem ty lidi nechodí nikdo otravovat.“

[z terénního deníku, 15.3.2012]

Pobyt v terénu mě postavil před řadu etických otázek. Původní výzkumný záměr byl motivován snahou o obhajobu hlasu bezdomovců a dalších osob, jejichž vylučování z městského veřejného prostoru jsem měla sledovat. Teoretické a empirické studie podpírající moje východiska byly kriticky zaměřené proti makrostruktuře, ať již v podobě neoliberální ekonomiky či globalizace, taktéž perspektiva městské politické ekologie je politicizovaná (protože je sociálně kritická). Snad jen teorie sítě aktérů se snaží podle Law (1992) striktněji oddělit etickou a analytickou perspektivu.

Každý etnografický výzkum, ať je veden jakkoli poctivě, sebou nutně nese redukci sledované reality na její určité aspekty, což je dáno mnoha faktory: teoretické zázemí, očekávání před vstupem do terénu, původ a zkušenosti výzkumníka. Uvědomit si plně svoji výzkumnou pozici v síti mocenských vztahů, říci přesně, kdo jsem a odkud vycházím, není zcela možné, protože moje identita se pobytem v terénu dynamicky proměňuje. Snaha o reflexivitu by se měla zaměřit především na tato proměny (Rose, 1997).

Můj pohled na terén byl formován zvolenými teoretickými přístupy, a jsem si vědoma toho, že kdybych zůstala u původních předpokladů a pohlížela na Petřín pouze jako na městský veřejný prostor, vznikla by studie naprosto odlišného charakteru. To je ovšem jen jeden aspekt podílející se na tvorbě celkového obrazu prostoru. Zbytek je tvořen mými osobními postoji, začátečnickými chybami, ale také štěstím a náhodou. Ve snaze

zachovat poctivý přístup ke studovanému se v následujícím textu nevyhýbám reflexi vlastních chyb, nejistot a výčtu „chybějících částí“: momentů, které jsem měla možnost pozorovat jen letmo, ač by si zasloužily větší pozornost, nerealizovaným rozhovorům a tak dále. Tato práce je přece jen také mým vlastním příběhem z terénu.

Další okruh možných problémů se týká snahy „darovat hlas“ marginalizovaným aktérům, jež nemají dostatečné politické zastoupení. Hammersley a Atkinson (1995) popisují dva způsoby, jejichž prostřednictvím může etnograf zastupovat marginalizované aktéry: První z nich je právě strategie „giving voice“, kdy se etnograf stává v podstatě advokátem či mluvčím studované skupiny. Druhou možností je pak „ideová kritika“, kdy se výzkumník snaží dekonstruovat výpověď aktéra a zjistit, jakým způsobem a na jakém základě je vystavena. Oba tyto přístupy však netestují validitu aktérské výpovědi samotné, její sociální život. Je totiž možné, že výzkumník nevědomě reprodukuje společenská klišé. To se stalo i v mém případě, kdy jsem již dopředu rozdělila skupiny pobývajících v parku na ty ostrakizované a vylučované a na privilegované, aniž bych věděla, jak to v každodenní praxi ve skutečnosti chodí. Terén sám však kladl námitky mým předpoklům.

Rozšíříme-li naši pozornost i o ne-lidské aktéry, rozšíří se tím i naše etická perspektiva? Jak již bylo výše uvedeno, Law (1992) varuje před zaměňováním etické perspektivy za analytický nástroj teorie sítě aktérů. Analytické postavení člověka na roveň věci v žádném případě neimplikuje to samé v etické rovině. Zamyslíme-li se však nad tím, že věci nestojí vždy v roli pouhých prostředníků, ale aktivně utvářejí prostředí, neměla by být vykonávána advokacie i v jejich prospěch? Neměl by kritický potenciál studie uplatněn i pro zlepšení jejich postavení? Tato otázka může působit poněkud úsměvně, když si představíme obhajobu práv lavičky, avšak musíme si uvědomit, že Petřín je obýván řadou živočichů a rostlin, které též definujeme jako věci, a že veškeré úpravy parku zasahují i do jejich životního prostředí.

Poslední eticky problematickou otázkou je další sociální život mojí vlastní analýzy. Většina diplomových prací končí v knihovních depozitářích, mohlo by se však stát, že poslouží jako zdroj inspirace pro aktéry mající v úmyslu pozitivně ovlivnit prostředí parku. Může však také naopak posloužit jako nástroj represe, protože vyzrazuje informaci o tom,

jaké nepovolené aktivity se na Petříně odehrávají, jak na ně reagují příslušníci policie a podobně. Kdekoli, kde zveřejňuji praktiky jsoucí v rozporu z vyhláškou či zákonem, vzniká potenciál k zneužití těchto informací k větší represi. Píšu-li o obcházení pravidel, upozorňuji vlastně na slabiny určitých norem a naznačuji tak i možnost, jak je zpřísnit v neprospěch lidí, kteří mně ochotně poskytovali rady a informace.

Park bohužel nemůže vystupovat zcela anonymně. Není možno vyličít Petřín tak, aby nebyl rozeznán. Snažím se proto nevytvářet mapu míst. Tam, kde je to alespoň trochu možné, neuvádím údaje o přesné lokalitě, kde bylo pozorování či rozhovory pořizeny, z tohoto důvodu budou možná některé výpovědi v analytické části textu působit méně autenticky. V některých případech se však přesnější lokalizaci vyhnout nelze (viz Petřínské skalky). Anonymizuji všechny osoby, s nimiž jsem mluvila a vyhýbám se detailním popisům jejich vzhledu. V případě nahrávaných rozhovorů jsem od všech, kteří mně interview poskytli, získala informovaný souhlas.

2 Petřín, to je příroda v srdci města, ale...

„To je prostě jako takovej romantickéj park: no tak prostě když jako není příroda dostatečně divoká a rozháraná, tak jí ještě víc zdivočíme a rozháráme, dokud to nebude úplně divoký přesně podle našich představ... to už prostě není příroda jako taková.“

[z rozhovoru s pražským studentem (24) při procházce parkem]⁴

Jak se to tedy má s petřínskou přírodou? Během pobytu v terénu jsem se setkávala s širokým spektrem názorů a zážitků, v nichž příroda určitým způsobem figuruje. Na tomto místě se pokusím vylíčit laický i odborný diskurz, který petřínskou přírodu obklopuje, sociální praxi její ochrany a faktory ne-lidské povahy vstupující do této hry.

Jak říká Sádlo: „...park můžeme vnímat jako dílo lidského umu uhněteného z přírodního materiálu, nebo na druhou stranu jako „pokračování pralesa jinými prostředky“ (2001: 36). Podle tohoto badatele si obě složky, přírodní a kulturní, vzájemně nutně nekonkurují a mohou docela dobře koexistovat. Co si však konkuruje zcela jednoznačně, jsou takové diskurzy o povaze Petřína, které se snaží kulturu a přírodu jasně oddělit, a sociální praxe z nich vycházející. Tyto purifikační snahy však nejsou v praxi jednoduše realizovatelné, jak bude vylíčeno v následujícím textu.

2.1 Skály, Skalky a (magické) jeskyně

V „divoké části“ mezi pískovcovými skalkami mně pan Antonín ukazuje různá znamení vyrytá do kamene: míváme útvar připomínající kamenné křeslo, u něhož si nejsem jistá, jestli je dílem lidské ruky, nebo naopak vzniklo přírodní cestou. V případě vikýře ve skalní stěně je ale zřejmé, že ho vykotal člověk. Pan Antonín mě zkouší ze znalosti různých druhů stromů a opět poukazuje na, dle jeho názoru, chybné postupy v úpravách petřínské zeleně.

[z terénního deníku, 15.3.2012]

⁴ Za účelem efektivnějšího odlišení úryvků z terénního deníku, rozhovorů či tisku jsou veškeré tyto pasáže psány fontem Courier New, zbytek textu fontem Times New Roman. V druhé, analytické, polovině kapitoly již toto dělení nepoužívám.

Prolínání materiality, odborných i laických diskurzů a sociálních praxí sleduji nejprve na příkladu petřínských skalních útvarů: „*On taky Petřín, to je petra, skála*“, říká Václav Cílek (2009) v pořadu České televize. A vskutku, Petřín je ve své horní části přepásán skalními útvary, chráněnou oblastí Petřínských skalek.

Při průzkumu horní částí zahrady Kinských procházím skalním městečkem, o jehož existenci jsem vůbec netušila, dokud mě sem nevzal pan Antonín. Je to taková zmenšenina Prachovských skal, jedna ku stu, řekla bych. Můj průvodce mně ukazoval miniaturní město pro skřítky a různé symboly vytesané ve skále - ty mě na Skalkách přitahují nejvíc. Je vždy radost objevit nějaký nový. Potkávám informační tabuli, jež je součástí naučné stezky po Petříně, která, alespoň dle nápisu, vznikla z aktivity Stanice přírodovědců Domu dětí a mládeže hlavního města Prahy. Z jejího obsahu se dozvídám, že Skalky jsou chráněny jako přírodní památka od roku 1988. Přiložena je také mapka území o rozloze 10,55 hektaru. Jak to bylo s formováním těchto útvarů? Čtu o starodávných geologických procesech formujících skalky, jejichž stopy působení můžeme dodnes spatřit: „*na povrchu je vidět pod spontánními výtvoři některých návštěvníků Petřína i povrchové tvary a mikrotvary reliéfu vznikající selektivním zvětráváním horniny*“, říká tabule.

Vedle zvětrávání se tedy na formování skalek podílí také člověk svými výtvoři. V minulosti zde však probíhaly mnohem masivnější zásahy než rytí obrazců do kamene - těžba pískovce. Skály byly také opatřeny umělými jeskyněmi, které podle tabule mají na svědomí údajně mnohem méně. Přestože z výše uvedeného vyplývá, že člověk se na podobě Skalek podepsal velmi výrazně, tabule nabádá, aby toho pro příště zanechal: Návštěvnost Petřína má podle ní stinné stránky v podobě poškozování povrchu skal rytím nápisů a symbolů, které napomáhá zvětrávání. Problémem je též amatérské horolezectví. Dochází k *estetickému znehodnocení* Skalek.

[z terénního deníku, 3.5.2012]

***

Doma otevírám knihu s titulem „Pražský vrch Petřín“. V úvodu Jan Zavřel (2001) podotýká, že existuje i Petřín jiný, než jak se jeví v běžných romantických klišé. Tento jiný Petřín je skryt v šuplících badatelů, jež nám vydáním svých textů zpřístupňují fakta oku laického pozorovatele běžně skrytá. Jaký je tedy odborný badatelský pohled na petřínskou flóru, faunu a neživou přírodu? A do jaké míry tento diskurz koresponduje s laickými názory a sociální praxí v terénu?

Kapitoly sborníku jsou děleny podle jednotlivých přírodovědných podoborů. Tak například mykologové tvrdí, že:

„Předpokladem k dobrému vývoji hlavně dřevních hub (ale i hmyzu, savců, atd.) je bezpodmínečné ponechávání padlých kmenů a spadlých větví na místě (zejména v částech odlehlejších od veřejných cest), nikoli jejich odstraňování, jak se dosud běžně bohužel i v rezervaci děje - je třeba si uvědomit, že nejde o typicky městský park s běžným způsobem údržby.... Lokalita má nicméně velký význam především z přírodovědeckého hlediska obecně, nikoli jako místo k „hledání hub“ pro kuchyň“ (Pouzar a Kotlaba, in Zavřel a kol. 2012: 31).

***

Na můstku nad dolní stanicí lanovky potkávám pana Antonína, mého budoucího průvodce, od něhož se dozvídám, že „zná na Petříně každý strom i šutr“. Je to energický člověk mezi padesátkou a šedesátkou s malým psem, který kolem nás po celou dobu vesele pobíhá. Naše setkání je úplně náhodné: pán pozdraví, pozve mě na demonstraci proti vládě a pak se spustí spontánní konverzace o parku. Pan Antonín mně nabídne procházku po zajímavých místech Petřína poté, co se mu svěřím se svým výzkumným záměrem. Myslí si nejprve, že zkoumám petřínskou přírodu, mně ale jde o to, popsat techniku dozoru nad městským veřejným parkem.

Zprvu dělám v našem rozhovoru mnoho začátečnických chyb a kladu panu Antonínovi řadu zjišťovacích otázek, pak se ale trochu

zklidním a dávám mu mnohem více prostoru. Během naší cesty parkem zjišťuji, že pan Antonín je vášnivým amatérským přírodovědcem (ale také historikem a vůbec všeznalcem Petřína). Park podle něj není z hlediska péče o zeleň, hlavně pak stromy, dobře spravován. Hovor zaběhne i k parku na Karlově náměstí, kde se podle pana Antonína zbytečně kácí křoviny, aby byl prostor dobře kontrolovatelný policií. To se prý děje i zde v dolní, na stromy chudé, části Petřína. Za příklad špatných úprav mně dává, dle jeho názoru, necitlivě pokácené keře zlatého deště u zdi Americké ambasády. Posekané větve se na místě rovnou rozdrtí. Jediným pozitivem tohoto zásahu je, že z drti pak rostou houby, a to i jedlé. Antonín je pak chodí sbírat. Na sběru nic špatného nevidí, protože o houbách málo kdo z Prahy ví, a tak žádné rabování přírody nehrozí.

[z terénního deníku, 15.3.2012]

Od entomologa se ve sborníku „Pražský vrch Petřín“ dozvídáme, že:

„Vrch Petřín, jako objekt zkoumání původních přírodních hodnot, se dělí na dvě části. První zahrnuje plochy upravované a pravidelně udržované - pěstěné městské parky či ovocné sady - biologicky značně ochuzované o přírodní prvky... Podvrcholový les na Petříně, tvořící organickou součást zákonem chráněné památky Petřínské skalky, představuje mimořádně důležitý reliktní biotop, situovaný v centru Prahy. Jako takový zasluhuje přísnou a skutečně účinnou ochranu, ale i velmi odbornou a citlivou údržbu, zcela odlišnou od sadovnické údržby ostatních parkových ploch Petřína“ (Strejček, in Zavřel a kol., 2012: 61).

***

Pán bydlící ve skalní škvíře ukazuje na tisové poleno, které mu spadlo těsně před jeho kamenné obydlí. Prý se to muselo stát někdy v noci, když spal, a tak to zjistil až ráno. Měl tedy štěstí, že mu neskončilo poleno na hlavě. Celý incident je podle jeho slov dalším projevem nešetrnosti kácení stromů v parku. On i

můj společník se nad událostí rozčilují. Pán ze škvíry se taktéž zmiňuje o posekaném a rozdrčeném zlatém dešti i o kácení na Strahově a na Václavském náměstí, kudy sem tam prochází, aby si opatřil nějakou tu obživu. Vinu za situaci přikládá politice technických služeb parku, které podle něj zaměstnávají mentálně postižené pracovníky, aby na nich vydělali. Zajímají se jen o výdělek a snaží si ulehčit práci, o přírodu jim vůbec přitom nejde. Dostávají na postižené pracovníky velké peněžní dotace a zneužívají jejich pracovitosti. Město by mělo zasáhnout, avšak nikoho to nezajímá.

[z terénního deníku, 15.3.2012]

***

Nakonec sborníkový příspěvek ornitologů:

„Petřínské parky jsou dnes zcela v péči člověka, díky novým úpravám ubývá na Petříně hustých křovin, a charakter sadů se tak mění. Těmito zásahy se bude měnit i skladba ptačí fauny. Některé druhy ubudou, několik málo se jich na Petříně naopak nově zabydlí. Z ornitologického hlediska budou tyto změny zajímavé, běžný návštěvník parku si jich však zřejmě nepovšimne“ (Fuchs a Mlíkovský, in Zavřel a kol. 2012: 63).

***

Já: Sojka.

Petr: To je fakt sojka? Já znám jen drozda. Ale ta má fakt totální číro! Ale úplně prostě jako úúúú. Se podívej, je to vidět proti světlu!

[z rozhovoru s pražským studentem (24) při procházce parkem]

***

Česká televize nám ve vysílání z regionů přináší reportáž z Petřína. Od moderátora se dozvídáme, že petřínské jeskyně jsou dílem romantiků z osmnáctého století, a že je jich v parku hned čtrnáct. Vladimír Vojíš (2011), speleolog z Agentury Nautilus k tomu dodává:

Vojíř: „Byla to romantická zákoutí na podporu populace zjevně, podle toho jak je to vevnitř vybavený. Když by se vevnitř uklidilo, nebyl tam ten svinčík, sou tam ty kamenný lavičky, tak se tady určitě dalo konzumovat dobré vínečko a prostě mohli tady trávit příjemné chvíle v romantickém prostředí a přitom bejt blízko svého domova.“

Moderátor: „Dnes slouží petřínské jeskyně především bezdomovcům, kteří je vyhledávají zvláště v zimě. Uvnitř se dá topit a některé jdou i velmi dobře uzavřít. Turisté je pak často používají jako improvizované toalety, což můžeme odsuzovat, ale vzhledem ke katastrofálnímu nedostatku veřejných záchodků v Praze zároveň i chápat. Tyhle Petřínské skalky jsou chráněnými útvary, přesto jim hrozí zkáza.“

Vojíř: „Tady se nacházíme v části Petřína, který je chráněn v rámci Natury, takže tady se nic jako nekáci, neřeže, tady to roste samo a bohužel nade mnou nahoře takhle tam roste takovej javor, který má už asi těch patnáct centimetrů v průměru a roste rovnou ve stropě, tady v klenbě tady této sluje kamenné, takže až trochu zesílí, tak rozebere ten strop a bude tady po této romantické skalce.“

Česká televize přináší i pořad o Petříně z trošku jiného soudku. Kopec nám v rámci cyklu Magické hory představuje Václav Cílek a Květa Fialová.

Václav Cílek (2009) u Skalek: „Sem ti v sedmdesátých letech chodilo poměrně dost horolezců a lezli tady nahoru, měli tady cesty, dneska už to není moderní, už je to trošičku jako opuštěný. Tohleto jsou vlastně zbytky starýho lomu, kde byl těženej kámen na pražský stavby a taky kvůli tý hradbě, barokní, která je z druhý strany a vytváří takovej jako bezpečnostní koridor.“

***

Petr: *Hele! Tam evidentně lezou po těch skalách.*

Já: *No vida, horolezci. Václav Cílek říkal v televizi, že to tu skončilo v 70. letech, lezení po skalách.*

Petr: *To asi tady už dlouho nebyl. Tady to vypadá, že jdou natahovat slacklajnu.*

Já: *To si spíš jde posilovat ruce o strom... Jo tak oni lezou bez zajištění jakoby.*

Petr: *V sandálech. Tak to je docela hrubý.*

Já: *Myslíš, že se to smí?*

Petr: *Ty vole dyť to tady jako není chráněný.*

Já: *Petřínský skalky chráněný jsou.*

Petr: *A to že je něco chráněný, tak v Prachovských skalách se taky leze...Tady jsou schůdky...To je spíš od vody než od lidí (leze po nich).*

Já: *Každopádně to vypadá jako schůdky...Já jsem věděla, že si na ně budeš muset vylézt.*

[z rozhovoru s pražským studentem (24) při procházce parkem]

***

Květa Fialová: *„Podívej hlavička (vytesaná ve skále)... a něco zpívá. Podívej ty schůdky (jde po nich). To by mě ani nenapadlo, že jsme ve velkoměstě, taková mystika.“*

Václav Cílek: *„ A pak jsou tu ty pískovcový kameny, krásný, oni ty petřínský většinou za moc nestály, ale hlavní město mělo vlastně to hrozně velký štěstí, že mělo pískovec, mělo vápence, a nad náma se táhne pás opukovejch lomů, který sahají až k Bílé Hoře. V těch opukových dolech byly krásný zkameněliny, vzácný, byly tam ryby třeba. A z těch opukovejch kvádrů jsou vlastně postaveny první kostely Pražského hradu, Juditin most a celá řada opukových budov v rámci celý Prahy“ (Cílek, 2009).*

***

Pohledy na lidskou aktivitu ve Skalkách, její přípustné a nepřípustné formy, se různí. Co k tomu říká Plán péče pro přírodní památku Petřínské skalky (Bratka a kol., 2008)? Legální rekreační aktivity podle plánu spočívají v krátkodobé pěší turistice městského typu, cykloturistice na vyznačených cyklostezkách a pořádání sezónních kulturních akcí. Nepovolené aktivity se odehrávají formou cyklokrosu na příkrých svazích, lezením po skalních výchozech, různými akčními hrami (například paintball). Specifikem Skalek je podle plánu hojná přítomnost homeless (autoři ponechávají toto anglické slovo bez překladu), kteří využívají skalní převisy, spáry a jeskyně k nocování. Problémem je, že do těchto míst zanášejí hojně odpadu a zamořují prý přírodní památku zápachem.

Koncepce se snaží navrhnout program změny užívání přírodní památky a zamezení přístupu bezdomovcům. Za hlavní krok považuje osvětu veřejnosti, jak se v prostoru chráněného útvaru chovat: Je nutné vyloučit pohyb osob mimo vyznačené trasy, zakázat sporty a aktivity porušující povrch Skalek. Co se týče bezdomovců (slovy dokumentu homeless), kteří zamořují památku pachem exkrementů a dalšími neklamnými pachovými projevy, je potřeba je vystěhovat, uklidit veškerý odpad jimi vyprodukovaný a uklizené skalní prostory následně dezinfikovat prostředky, které neškodí jiným organismům, ale přitom homeless vypudí. Odpad a neúnosný puch podle dokumentu výrazně snižují estetickou hodnotu přírodní památky, proto je potřeba tyto faktory eliminovat. V neposlední řadě je také potřeba uvést do souladu zahradnické zásahy do prostoru s cíli ochrany přírody. Celkově je velmi žádoucí snížit frekvenci lidského výskytu ve Skalkách, nasměrovat veřejnost na atraktivní akce a činnosti v jiných místech tak, aby nadbytečný zájem o pohyb na území přírodní památky opadl.

***

Postupujeme dál zarostlou částí parku a najednou vidím, jak ze škvíry ve skále před námi vykukuje kus nějaké látky. Čekám, že tam najdeme něčí skalní obydlí, ne již však, že jeho nájemník bude zrovna doma, a tak ve mně hrkne, když uvidím ve škvíře sedícího pána, který nás zdraví. Škvíra je hluboká zhruba 2,5 metru a vysoká asi 2 metry. Směrem nahoru se zužuje až do momentu, v němž se pískovcové stěny potkají a utvoří stříšku. Prostor uvnitř je velmi malý, tak že se tam vejde pouze onen pán, kterého typují tak

na padesát let. Je zabalený do spacáku a igelitu. Svoje osobní věci - boty a jídlo, má okolo. Zdá se, že si před našim příchodem četl knihu, která teď leží rozevřená na jeho spacáku.

Pán ze škvíry se s mým průvodcem Antonínem zná, a tak se dávají do řeči. Muž ve škvíře si stěžuje na zdravotní problémy, prý má nádor na mozku a čeká ho operace. Vypráví o dění v parku a rozhovor se stočí k tématu péče o stromy. Podle Antonína je pán ze škvíry velice slušný člověk, který měl v životě velkou smůlu. Žije ve skále už tři roky a přečkal tu i nejkřutější zimy. Při této představě se otřesu. Protože má rád přírodu, udržuje okolí své jeskyně v pořádku a sbírá odpadky, které tu sem tam přistanou z horní cesty. I ostatní jeskyně se zdají být obydlené, nechce se mně tam však lézt. V největší z nich asi nikdo doma není, na matraci před vchodem však leží sáček s paštikou a pečivem.

***

Řada místních jeskyní vznikla, a nebo byla do své podoby přetvořena, z iniciativy člověka. Tvary jsou příliš pravidelné, vchody příliš zakulacené...kdo ví, lidské a přírodní není snadné oddělit. Každopádně jedna z místních jeskyní je zcela umělá: Reonova magická jeskyně. Již dole u lanovky zabírají každou volnou plochu pohádkové postavičky s vykulenýma očima, které návštěvníky parku zvou k prohlídce této atrakce. Když člověk vystoupí do kopce a míjí Reonův⁵ domek (původně to byl příbytek zahradníka) obklopený sochami bizarních živočichů, obvykle potká „naháněče“, který ho zve ke vstupu dovnitř. Dlouho jsem se osmělovala místo navštívit...

Po zaplacení vstupného ve výši sedmdesát korun postupují po úzkých schůdcích do přízemní části domu. Do nosu mně štípe hutná vůně vonných tyčinek. Ze stropu visí pestrobarevné krápníky a

---

5 Viz <http://www.reon.cz/>

větvičky obalené sádrou. Prostor uvnitř magické jeskyně je maličký a útulný, přeplácáný mistrovými obrazy a sochami. Většina z jeho děl je na prodej. Asi je to celé tady obrovský kýč, přesto to má určité kouzlo, které pro mě osobně spočívá v bizarnosti celého projektu - uprostřed Petřína se nachází magická země Argondie, snový svět a zároveň byznys. Nejnovější a zároveň nejpodivnější z místních umělých jeskyní. V dolní části jeskyně je jedna stěna věnována novinovým výstřižkům spravujících o Reonově činnosti. Moji pozornost mezi nimi upoutá petice proti zrušení jeskyně. Mimo to zde visí také pozvánka na jakousi noční kolektivní meditaci.

Když se vynořím z magické jeskyně opět na denní světlo, dávám se do hovoru s paní hlídající u vchodu, abych se dozvěděla nějaké informace o petici. Paní je z toho překvapená: „Ono to tam ještě pořád visí?“ Prý mně k tomu nemůže sdělit podrobnější informace, protože je tu zde jen na záskok. Ví ale, že Reon má problémy s placením nájmu. Jeho jeskyně se na Petřín přestěhovala z Mostecké ulice a předtím, než se vrátil z emigrace do Čech, vytvářel podobné projekty i v zahraničí. Kdybych chtěla mluvit s mistrem samotným, musím ho navštívit v nočních hodinách, protože přes den spí.

[z terénního deníku, 18.7.2012]

2.2 Estetika a vandalství

„Petřín zdaleka není jen zahradou, sadem či parkem. Je i přírodou samou: živelnou, spontánní, autentickou. Co víc: obě složky jsou pozoruhodným způsobem naplno vyvinuty a vzájemně sladěny, takže si nutně nekonkurují,“ říká Jiří Sádlo (2001: 34).

Ve svém sborníkovém příspěvku sledujícím vývoj petřínské flory Sádlo rozhodně nepřisuzuje přírodě pasivní úlohu. Spíše než o klišé moudré lidské správy parku, nebo naopak o rabování přírody člověkem, je podle něj v případě Petřína výstižnější hovořit o vzájemném soužití lidského a přírodního elementu. Toto soužití není nutně konkurenční, naopak společně vytváří estetiku kopce založenou na polaritě měšťáckého parku a divočiny bující mimo cestičky. Poměr mezi kulturou a přírodou je pak věcí pohledu, a ač vnímáme tento kopec především jako městský park, příroda není pasivním ovládaným objektem proto, že se vzpírá, aby z ní byl vytvořen věčný artefakt (tamtéž).

Skládanka ze střípků terénního výzkumu, laických názorů i odborného diskurzu ukazuje, jak hybridním prostorem Petřínské skalky jsou, a jak nemožné je tento hybrid rozdělit na jednodušší, lehce uchopitelnější složky. V první řadě jde o útvary, které byly historicky vytvářeny jak člověkem, tak přírodními procesy. „Čistá příroda“ v jejich tvorbě figurovala snad jen v prehistorickém období, kdy člověk ještě neobýval Zemi. Skalky hostí jednak reliktní biotop, jednak stopy lidské činnosti otištěné v kameni.

Plán ochrany o Skalkách hovoří jako o „přírodní památce“. Toto spojení však zní jako oxymoron, chápeme-li „přírodní“ jako proces: síť aktérů materiální povahy tu v součinnosti s lidskou aktivitou celý útvar neustále přetváří. „Skalkotvorné“ faktory materiální i nemateriální povahy mají různé časo-prostorové dimenze. Zatímco některé působí po celá staletí (přirozené zvětrávání), jiné změny povrch skály během hodiny (člověkem vyryté iniciály). V prostorové rovině se o principu ochrany skalek rozhoduje jak na městské, tak evropské úrovni (Natura 2000). Přirozené zvětrávání může být uspišeno kvalitou ovzduší a srážkové vody, na nichž se podílí celá síť globálních i lokálních faktorů. Jak je tedy možné z této spletné a do důsledku neuchopitelné sítě lidských i nelidských aktérů vybrat ty žádoucí pro reprodukci prostoru a naopak určit nežádoucí (homeless, horolezci atd.)? Podle jakého klíče tak učinit?

Zaměříme se na diskurz a praxi ochrany Petřínských skalek: Z širokého spektra časovo-prostorových aktérů utvářejících Skalky, někteří reprodukují (a tím uchovávají) charakter útvaru, nezasahují do plynulé reprodukce prostoru a stojí tedy v roli prostředníků (*intermediaries*), jiní naopak prostor jakožto mediátoři aktivně mění. Jejich součinnost vytváří síť vztahů, která se lidskému pozorovateli jeví jako celek, některé prvky naopak mohou působit rušivě.

Rozdělení aktérských rolí a určení toho, co bude vnímáno jako rušivý element v plynulé reprodukci prostoru, však není pro každého pozorovatele stejné a závisí tak na jeho úhlu pohledu, pozici v síti vztahů. Nelze si nepovšimnout, že téměř každý z přírodovědců (Sádlo a Cílek jsou toho svým holistickým přístupem výjimkou) a ochranářů zdůrazňuje pouze určitý výsek z hybridní reality Skalek. Zatímco pro biologa jsou samotné skály podloží pro les: „*Zákonná územní ochrana zde totiž nebyla vyhlášena kvůli vystupujícím pískovcovým skalkám, ale kvůli zbytků přirozeného, tzv. kontinuálního lesa, trvale přetrvávajícího na místě*“ (Strejček, 2001: 57), speleolog si povzdechne nad zničením skalního útvaru mladým stromkem. Stromek je v tomto případě aktér podílející se na rozpadu jeskyně. Jako rušitel, materiální prvek, který mění charakter prostoru, místo aby pouze reprodukoval, může tedy být vnímán ten výsek přírody, který nespadá do badatelova pole zájmu. K praxi purifikace hybridního útvaru tak dochází nejen na rovině přírodní/sociální, ale již v rámci přírodního. Ochrana může být zaměřena na přírodu jako celek, přičemž se jí ponechá volné pole působnosti, nebo na její jednotlivé prvky, které jsou považovány za hodnotnější než prvky jiné.

Velká část z výše citovaných příspěvků se však shoduje na tom, že hlavně lidská přítomnost ve svých určitých podobách je v chráněném území nežádoucí. Ochranné aktivity, jak jsou prezentovány v plánu ochrany Skalek, směřují k vytvoření přírodní památky, která napříště nebude negativně ovlivňována činností člověka: „*Protože v rámci soustavy Natura 2000 jsou chráněny druhy a stanoviště, které jsou v naší přírodě přítomny jen díky lidské činnosti, není cílem v těchto chráněných územích zcela vyloučit vliv člověka. Naopak, vhodný management těchto lokalit je nutný pro jejich udržení. Zakázány jsou jen takové činnosti, které mají negativní vliv*“ (Co je Natura 2000, 2013).

Lidská činnost je tedy rozdělena na žádoucí a nežádoucí. Žádoucí jsou činnosti vědců - místo má sloužit badatelským účelům, má být spravováno podle ochranných zásad a podle výše uvedené koncepce ochrany. Nejsou zde vyloučeny ani osvětové aktivity a akce. Stručně řečeno, žádoucí činnost je taková, které směřuje k vytvoření konzervované památky.

Volba mezi tím, které druhy lidské činnosti podporují zachování přírodní památky, a které jí naopak škodí, je podmíněna historickým a sociálním kontextem produkujícím ochranný diskurz. Skalky jsou definovány jako památka v momentě, kterému předcházely staletí lidské i nelidské činnosti. Aktivity typu těžby pískovce nebo umělé kutání jeskyň by byly v soudobé společenské konstelaci zcela nepřijatelné. I to, že se v území Skalek zachoval reliktní biotop, je souhrn lidské činnosti a přírodních podmínek. Chápeme-li celý útvar jako proces tvořený řadou časoprostorových aktérů, musíme si uvědomit, že v případě vyloučení některého z prvků v minulosti, by Skalky mohly získat úplně jinou podobu.

V ochranných snahách lze spatřovat přerušování kontinuální proměny místa a snahu zakonzervovat jeho stávající, historicky podmíněnou, estetickou hodnotu. Vnímáme-li však Skalky jako proces, je nutno v ochranném vidět jeden z hlavních a relativně nových (od 80. let minulého století) „skalkotvorných“ faktorů. Ochranné rozhodnutí o tom, kteří aktéři budou považováni za prostředníky (*intermediaries*) nezasahující do podoby Skalek, a kteří budou vnímáni jako pozitivními/negativními mediátoři, by za předpokladu uvedení do praxe vývoj prostoru výrazně změnilo. Území, které bylo královskou oborou, soukromým prostorem i veřejným romantickým parkem získává novou definici „přírodní památky“, což jeho charakter nekonzervuje, pouze vychyluje proces jeho reprodukce novým směrem. Sociální praxe však (zatím) nefunguje v souladu s diskurzem a „zakázané aktivity“ se ve Skalkách stále odehrávají. Bezdomovci nebyli dosud vypuzeni dezinfikačními prostředky ze svých obydlí a sportovní aktivity, či například rytí nápisů do povrchu pískovce, probíhá dál. Lze předpokládat, že přístup k ochraně petřínských Skalek se bude měnit a vyvíjet, protože praxí odborné purifikace nebude tento hybridní útvar nikdy možno zcela uchopit.

V úvodu jsem rozvinula několik možných interpretačních rámců, s nimiž jsem do terénu vstupovala. V ochraně Skalek můžeme spatřovat pokusy o spoutání hybridní sítě materiálních i nemateriálních aktérů, ale také snahy o disciplinaci městského veřejného prostoru. Terčem pozornosti se stávají aktivity skupin, které nevyužívají park patřičným způsobem, tedy ke kontrolovatelné rekreaci. Mezi ně patří především bezdomovci. Dokument nejmenuje konkrétní ohrožení, které pobyt bezdomovců pro reliktní biotop Skalek představuje, namísto toho zdůvodňuje nutnost vymýcení bezdomovectví *estetickými hodnotami a památností místa*. Kým jsou tyto hodnoty definovány? Proč novodobý poustevník obývající jeskyni budí pohoršení, zatímco obraz romantického poustevníka z minulých staletí zapadá do estetiky parku?

A co samotní bezdomovci? Skála jim poskytuje přístřeší a oni se stávají novými živočichy, novými obyvateli tohoto prostoru, nejsou však rozhodně prvními obyvateli uměle vykutanych jeskyní. Jak jsme viděli na příkladu „Pána ze skalní škvíry“, ne všem bezdomovcům je lhostejno, jak se s přírodou v jejich okolí nakládá. Pán se pozastavuje nad tím, proč jsou káceny dřeviny, které by měly být chráněny. V mnohém by se asi shodl s ochranáři. Svoje obydlí se snaží udržovat v pořádku a příroda se na jeho přítomnost adaptuje, stejně jako on se adaptoval na ní.

Politika ochrany Skalek, chce však zachovat estetickou hodnotu památky pro návštěvníky, kteří zde budou provozovat pěší turistiku po vyznačených cestách a účastnit se naučných akcí. Bezdomovci by měli zmizet. Příroda, která koexistovala po staletí s člověkem, by se měla napříště uzavřít pro určitý okruh lidí. V rovině sociální praxe však jeskyně stále útočiště poskytují, ne jen lidem bez domova, ale také turistům hledajícím toaletu i podivínským umělcům. Rozlišit přirozené a umělé a narýsovat jasnou dělící linii, rozdělit hybrid, jde snáze ve slovech než v praxi, alespoň prozatím. Určení škodlivosti či prospěšnosti určitých aktérů pro reprodukci petřínské přírody je především politickým aktem, neboť není v silách žádného badatele či městské autority objektivně rozsoudit kdo z celé sítě aktérů má či nemá právo měnit Petřín.

3 Plody petřínských zahrad

V předešlé kapitole jsem se snažila na příkladu petřínských skal a jeskyní demonstrovat nemožnost vytvořit z těchto hybridních útvarů přírodní památku, protože jsou ze své povahy procesem, nikoli jednou pro vždy utvořenou daností. V spletité síti heterogenních prvků, které celý proces tvoří, je sice možné na diskurzivní rovině určit ty, které je hodno zachovat a které naopak zastavit. Tento akt však vede pouze k vychýlení procesu jiným směrem, nikoli ke věčné konzervaci současného stavu věci.

Vyloučení určitých aktérů ze hry má politický rozměr zakládající se na dobovém mocenském konsenzu. Není možno zaujmout neutrální pozici a objektivně určit, co je pro vývoj Skalek dobré, vyjmout z heterogenní sítě aktérů ty škodlivé (například bezdomovce) a podporovat pouze reprodukci ve vytyčeném směru. Ideální stav „památky“ je vždy konstruovaný, nikoli založený v objektivní realitě. Ostatně objekt sám klade námitky všem jednoznačným závěrům ochranářů i městských elit.

Procesem utvářeným heterogenní sítí aktérů nejsou pouze „přírodní“ skály a „umělé“ jeskyně, ale park jako celek. Petřín je místem neustálé cirkulace věci, praxí i diskurzů. Denně tudy prochází velké množství Pražanů i cizinců, kteří tu v prostoru něco zanechají (často jsou to odpadky, ale také třeba nápisy na skalách či piktogramy vyryté v kůře stromů), tu si něco odnesou jako suvenýr, surovinu pro další zpracování nebo potravu. Kromě toku lidí a věcí cirkuluje Petřínem voda, kterou je potřeba ukočírovat důmyslným podzemním systémem štol, aby nezpůsobovala sesuvy půdy. V ekosystému parku cirkulují živiny, rostliny svým metabolismem mění plyny i složení půdy.

Na Petřín lze pohlížet jako na složitý metabolismus, jenž je navíc součástí metabolismu městského – leží doslova v jeho srdci. Z pohledu městské politické ekologie je to člověk, který dokáže kontrolovat příkon a výkon tohoto složitého procesu, což znamená, že cirkulace diskurzů a z nich pramenících sociálních praxí může zásadním způsobem ovlivnit, v čí prospěch bude metabolismus plodit výhodné životní podmínky a koho bude naopak ostrakizovat. Nahlédněme, jak tento model funguje (nebo naopak nefunguje) v terénu.

3.1 Sběrači jídla a suvenýrů

Dnes se vydávám na Petřín spolu s proudem turistů. Snažit se v poledním parnu vystát frontu na lanovku není zrovna příjemným zážitkem. Řada čekajících pasažérů se táhne v délce dobrých padesáti metrů. Kolem sebe slyším směsici různých jazyků. Lidé v mém bezprostředním okolí vypadají nervózně, a jakmile dá někdo z nich sebemenší podnět začnou se poštuchovat a jako kachny posunovat řadu dopředu, což má za následek vytlačení méně pohotových čekatelů z hlavní do postranních linií, které musí u vchodu vyčkat, až se v hlavní linii opět utvoří mezera. Ve vestibulu lanovky čeká první stánek s občerstvením (čtvrtlitrová lahev vody zhruba za 45 korun) a suvenýry. Část pasažérů se u stánku zastaví a propásne tak přílivovou vlnu do vagónu, která je záhy utata látkovou páskou. Nikoho dalšího už vůz nepojme. Další pojedje za čtvrt hodiny. Vecpu se ke stěně v nejhornější části vagónu a doufám, že cesta nebude trvat dlouho. Turisté mě těsně obklopují, cítím dokonce cizí vlasy v obličeji. Stísněná atmosféra však mnohým nebrání prodrat se k oknu a pořizovat fotografie - to je asi nejčastější suvenýr, kteří si lidé mnohdy ve stovkách exemplářů z parku odnáší.

Po opuštění vagonu cítím úlevu, vzápětí mě však unáší dav dál. Vršek Petřína je vskutku spektakulární - pestrá směsice kýčovitých balonků, pohlednic, cukrové vaty. Do toho kvetoucí růžový sad a umělec hrající na housle. Všechno to dohromady působí jako zábavní park. Kolem rozhledny se pak tvoří další tlačenice. Vstupuji dovnitř a prohlížím si tamější suvenýry - je toho tady opravdu hodně a i mě přepadne touha si něco pořídit. Rozbil se mně nedávno kovový přívěšek na klíče ve tvaru Eiffelovky, proč ho tedy nenahradit modelem naší domácí věže, zmenšené kopie tohoto pařížského technického zázraku? Když zjistím jeho cenu, celý plán si raději rozmyslím. Řada turistů, kteří byli ve stejném proudu jako já, se rozběhne po okolních stáncích a já si raději odcházím

odpočinout do zarostlé, málo frekventované části parku, která se nachází jen malý kousek odsud.

[z terénního deníku, 15.6.2012]

***

Lea, jihoamerická studentka, které dělám průvodkyni po Praze, neví doslova kam dřív skočit. Žádá mě, ať ji vyfotím tu a pak zase tam, aby měla co poslat domů. Po hodině v parku musí mít ve svém fotoaparátu bezmála sto fotografií. U stánku s pohlednicemi trávíme neúnosné množství času. Lea si všímá, jak usilovně předstírám trpělivost: „*Ok. Let's stop behave like tourists. I don't need so many stuff to buy.*“

[z terénního deníku, 13.3.2013]

***

Proudy turistů valící se parkem zejména v jarních a letních měsících sbírají na Petříně zážitky a suvenýry. Výměnnou za to přináší do kapes obchodníků peníze, které živí množství pražských obyvatel. Lidé pracující v turistickém ruchu, jak z vlastní zkušenosti vím, jarní příliv turistů po chudé zimě vítají. Nepodařilo se mně nalézt žádné oficiální odhady, kolik turistů parkem ročně projde, každopádně číslo to musí být obrovské. Kromě sběratelství suvenýrů jsou v parku provozovány další formy sběru:

Potkáváme pána, který sedí na stráni blízko cesty a cosi sbírá do proutěného košíku. Společnost mu dělá starší paní a malý chlapec. Moje společnice se pána ptá, co to sbírá. Obratem se od něj dozvídáme, že jde o kontryhel, ženskou bylinku. Na její dotaz, zda jsou bylinky na Petříně bez obsahu škodlivin, odpovídá, že Petřín přece neleží v Praze, ale nad Prahou a bylinky jsou zde proto čisté. Když vystoupí na Petřín, ocitá se tento pán prý v lese. Tak se může dostat z Prahy do lesa i několikrát denně. Na rozloučenou pán, který pracuje v nedaleké vegetariánské restauraci, mé společnici podává několik lístků kontryhele na vyzkoušení.

V této souvislosti si vzpomínám na pana Antonína. Ukazoval mně, kde na Petříně natrhat pažitku, která je prý zcela nezávadná, maximálně počůraná od psa. Mimo to mě také upozorňoval na celou stráň medvědího česneku, údajně dobrého do polévky. Medvědí česnek si v několika posledních letech, jak pozoruji na farmářských trzích nebo třeba na webech věnovaných vaření, vydobyl v kuchyních velkou popularitu. Dalo by se říct, že se stal módním trendem. V internetových diskuzích se však vedou debaty o tom, že to, čeho jsou na Petříně plné stráně, je ve skutečnosti jiná odrůda česneku. Podle pana Antonína je však mezi rostlinami jen minimální rozdíl a polévka z něj připravená chutná stejně.

Inspirovaná cizími sběratelskými aktivitami jsem sama vyrazila na Petřín pro kopřivy do velikonoční nádivky, které nejhojněji rostly na antukovém hřišti. V květnu jsem pak sbírala bezové květy, které se smaží v těstíčku a říká se jim kosmatice. Kontryhel jsem další den po setkání s oním pánem již nenašla, neboť správa parku mezitím louku posekala. Při sběru rostlin se vždy zaobírám myšlenkou, kolik takových sběratelů by Petřín dokázal uživit a co by se stalo, kdyby se tento trend stal masovým. Mnoho dalších sběratelů však (prozatím) nepotkávám.

[z terénního deníku, 15.6.2012]

***

S Martinou se vydáváme na procházku po parku. Martina žertuje, že život na internátě je tak krutý a strava tak hrozná, že se bude radši živit trávou z Petřína. Navrhuji jí v žertu petřínská jablka, ty jsou pro ní stravitelnější a povaluje se jich pod stromy spoustu. Martina se ptá, zda se smí ovoce na Petříně sbírat. Odpovídám, že podle mých informací by to mělo být stejné jako v lese - tedy pro vlastní spotřebu ano, pro komerční účely už nikoli. Jdeme se tedy na ta petřínská jablka podívat pod nejbližší strom. Je jich tu popadaných opravdu hodně, ale najít nenahnilé nám dá opravdu práci. Kolem prochází pár důchodců a ptá se mě, zda jsou ta jablka chutná. Odpovídám jim, že jsem je ještě nezkoušela a podávám jedno z nenahnilých. Paní povídá pánovi: „Je toho tady

spoustu, ale lidi si to raději koupí, než aby se ohnuli"...Další jablka sbíráme společně s Martinou na svahu pod Strahovem.

[z terénního deníku, 5.9.2012]

Doma ověřuji informace o možnosti sběru na Petříně v městské vyhlášce (Obecně závazná vyhláška hl. m. Prahy o ochraně veřejné zeleně 6/2001 Sb.), ta se však o sběru rostlin výlučně nezmiňuje, pouze zakazuje trhání květin v záhonech. Podle pana Pavliše (2012), majitele firmy Vojanovy sady, jež pečuje o zeleň Prahy 1, platí v parku Zákon č. 289/1995 (Lesní zákon) §19, odst. 1: *„Každý má právo vstupovat do lesa na vlastní nebezpečí, sbírat tam pro vlastní potřebu lesní plody a suchou na zemi ležící klest. Při tom je povinen les nepoškozovat, nenarušovat lesní prostředí a dbát pokynů vlastníka, popřípadě nájemce lesa a jeho zaměstnanců.“* Nekomerční sběr zákonem nechráněných rostlin je tedy možný. Pan Pavliš dodává, že se chystá výroba Petřínské pálenky ze spadaného ovoce, která by měla navázat na zaniklou tradici Strahovského Calvadosu.

***

Pokud by se tradice výroby Petřínské pálenky obnovila, nesměl by se tento produkt na Petříně paradoxně konzumovat. Z množství potravin a nápojů cirkulujících legálně prostorem parku je vyňat alkohol. Jeho požitím v parku se člověk dopouští přestupku: podle obecně závazné vyhlášky č. 12/2008, kterou se zakazuje požívání alkoholických nápojů na veřejných prostranstvích, je popíjení alkoholu činností, která by mohla narušit veřejný pořádek a nebo přijít do sporu s dobrými mravy, a proto se na území hlavního měst Prahy zakazuje. Zákaz platí v určitých zónách: v okolí škol, v okolí metra a zastávek dopravních prostředků, a také v mnohých parcích, jejichž seznam byl od roku vydání vyhlášky aktualizován. Petřínské zahrady v části spadající pod Prahu 1 byly do zákazu také zahrnuty. Výjimku lze dle znění vyhlášky udělit pouze na akcích povolených Magistrátem hlavního města Prahy.

Zákaz konzumace alkoholu v parku: při vstupu do terénu jsem tento fenomén považovala za svůj „záchytný bod“, na němž budu demonstrovat snahy o vypuzení nepohodlných skupin osob z veřejného prostoru. V roce 2008, kdy byl zákaz uveden v platnost, na něj reagovala řada médií s informacemi o praxi vymáhání pokut:

„Pokud si lidé udělají například piknik a otevřou si v parku víno, pokuta jim nehrozí. Podle městské policie se to týká spíše případů, kdy člověk dělá výtržnosti nebo kolem sebe dělá nepořádek“ (Novinky, 2008).

"Budu chtít, aby se městská policie od prvního dne na to intenzivně soustředila," uvedl Blažek. Strážníci by ale měli vždy na místě posoudit, zda je popíjení společensky nebezpečné. Záležitost podle něj mohou kromě pokuty řešit domluvou nebo vykázáním z místa" (Týden.cz, 2008).

„Co ale udělají strážníci s bezdomovci, na kterých je pokuta prakticky nevyhmatelná? "Strážníci zjistí jejich totožnost a pak s nimi bude jednáno stejně jako s kterýmkoli jiným občanem. Pravda je, že někteří z nich prostě zaplatit nemohou, můžeme tedy přejít na jiné řešení, například vyhoštění z města," řekl Blesku mluvčí magistrátu Jiří Wolf" (Pukáčová, 2008).

Podobných reakcí se v tisku našlo mnoho, v dalších letech se však příspěvky k tématu objevovaly jen sporadicky, jak jsem sledovala. Články byly často doplněny ilustračními fotografiemi s opilými bezdomovci. Kdyby se mne někdo zeptal na popíjení v parku před tím, než jsem se vydala do terénu a začala o věci přemýšlet z výše uvedených teoretických perspektiv, řekla bych, že odpolední či večerní sedánky s pivem a vínem v parku patří ke studentskému životu a nejsou rozhodně pouze záležitostí bezdomovců. Nechci na tomto místě podporovat žádné klišé, jež spojuje studentský život s alkoholem, vycházím pouze ze svého pozorování: to nebyly skupiny bezdomovců, které jsem s alkoholem v parku potkávala, nýbrž právě mladí lidé, a to jak v průběhu výzkumu tak před ním.

***

Uprostřed zkouškového období obývá park poměrně hodně studentů. Se záměrem učit se na trávníku jsem na Petřín vyrazila i já. Na místo toho se mi poštěstilo narazit na několik přátel a

zažít zajímavé výzkumné situace:

Potkávám Petra a Martina (oba studenti okolo 24 let), sedáme si společně na trávu a kluci vytahují z batohů lahváče. Za nějakou dobu k nám přichází měšťák - starší pán, který je pro moje dva společníky, jak se později dozvídám, „známá firma“, protože už od něj byli káráni za pití alkoholu na Petříně v předchozích letech. Dosud jsme se bavili zcela tiše a rozhodně nepoškozovali zeleň. Myslím, že strážníka upoutalo hlavně kolo, na němž Petr přijel, ale kdo ví. Muž seznamuje oba kluky s vyhláškou zakazující pití alkoholu, mě si přitom vůbec nevšímá. Jak může vědět, jestli jsem také pila nebo ne? Kolem nás je rozloženo více lahví od piva.

Strážník si od obou mých společníků bere občanky a sděluje jim: *„Pánové, vy jste oba z pětky (míněno Praha 5), takže vyhlášku znát musíte.“* Obrací se k Petrovi: *„Pane, vy máte navíc sebou kolo, a jistě víte, že opilý jezdit nemůžete.“* Zatímco Petr reaguje na strážníka zlostně, Martin, kamarád mnohem flegmatictější a rozváznější povahy, se s ním snaží vyjednávat. Chce po něm vysvětlení, proč by měl být pokutován - podle jeho mínění je vyhláška zacílená na lidi, kteří pod vlivem alkoholu dělají hluk, něco ničí, a nebo také na bezdomovce, zatímco on se chová tiše a nic nenarušuje.

Co policista odvětlí, mě opravdu zarazí: *„Tady nejde o slušnost, ale o dodržování pravidel magistrátu, která platí obecně, takže si tenhle jejich výmysl vyřídte s nimi, ne se mnou. Tahle vyhláška s feťáky a bezdomovci nic neudělá, protože ti pokuty stejně nezaplatí a s pitím se schovají někam do křoví, nevystavují se tady jako vy.“*

Na tuto odpověď už Petr reaguje otevřenými urážkami cílenými na inteligenci policistů, strážníka to však nevyvádí z míry. V tom momentu využívám příležitost se něco dozvědět, než hovor přejde do hádky, a ptám se tedy, jak by strážník reagoval v případě, kdyby

potkal lidi popíjející víno při pikniku, nebo třeba dvojici dávající si romantickou večeři v parku. Muž odpoví, že by musel pokutovat stejně, protože tento „výmysl magistrátu“ nemá výjimky. Politici si podle jeho mínění našli další zdroj, jak dostat z lidí peníze. Pokut za konzumaci se totiž rozdá velmi mnoho.

Zeptám se ještě, jak je to s cizinci, kteří třeba o zákazu nemají ani tušení. Je mi odpovězeno, že absence informací pro turisty je problém: v parku nejsou ani žádné cedule, které by na vyhlášku upozorňovali v českém, natož pak v cizích jazycích. Magistrát by podle mínění policisty měl tuto situaci napravit. Cizinci prý ale na druhou stranu poslušně platí, a to i „Rusáci“. To jen Češi mají neustálou potřebu se dohadovat, říká policista.

Nakonec se muž mých spolužáků ptá, proč alkohol nějak nemaskují: mohli ho přece například přelít do jiné lahve, nebo ho zakrýt sáčkem a policista to mohl přehlédnout. Petr je už vytočený doběla. Říká strážníkovi, že ten celou vyhlášku jen špatně interpretuje. Skutečný problém spočívá v tom, že hloupí policisté jen dodržují co je kde vypsáno, aniž by přemýšleli nad skutečným účelem nařízení, které je dozajista cíleno na ty, co dělají v parku bordel.

Martin si naopak snaží zachovat rozvahu a mluví ke strážníkovi slušně. Nevidí důvod, proč by měl platit, když popíjí v klidu a chová se slušně. Vyhláška podle něj není mířená na klidné návštěvníky parku. Strážník však opět opakuje svojí formuli „nejde o slušnost“. Petr tak nakonec zaplatí - hodí po muži bankovku. Martin pokutu odmítne. Je tedy zapsán do registru přestupníků a hrozí mu, že příště dostane pokutu o to vyšší.

[z terénního deníku, 26.4.2012]

***

Po dobu výzkumu se mi nepodařilo získat informace o skutečném záměru protialkoholové vyhlášky. Původně jsem plánovala dotazy pro městské představitele.

Postupem času, jak se posouvalo moje výzkumné zaměření od studia disciplinace veřejného prostoru k pojetí parku jako hybridu, pro mě tato otázka ztrácela na významu. Zajímalo mě více praktické vymáhání. Z pozorování v parku mohu konstatovat, že vymáhání se v praxi neomezovalo na ty, kteří dělají hluk, vypadají jako bezdomovci, nebo poškozují zeleň.

Během pobytu v terénu jsem se setkala s řadou dalších zážitků a zkušeností se zákazem pití alkoholu v parku, tyto výpovědi byly však různorodé a v žádném případě na jejich základě nelze generalizovat. Mnoho popíječích, s nimiž jsem začínala v terénu hovor právě s poukazem na to, že jim hrozí pokuta, o vyhlášce vůbec netušilo. Značná část lidí, kteří o zákazu věděli, považovala vyhlášku za anti-bezdomoveckou právní normu, jež má za cíl zamezit opilství těchto osob na Petříně i v jiných částech města. Jiní naopak dávali tuto právní normu do souvislosti s hromadným popíjením teenagerů:

Já: Proč myslíš, že tady pití alkoholu zakázali?

Markéta: Hm...no asi kvůli tomu, aby tady nechlastali bezdomovci a nepovalovali se tu...

[z rozhovoru s návštěvnicí Petřína (22), pracující]

***

Po chvíli k nám přichází mladá dívka, která posedávala se skupinkou jiných slečen na trávě kousek od nás a ptá se, co po nás měšťták chtěl. Je evidentní, že děvče je ještě nezletilé, nemůže jí být víc než šestnáct let. Jak nám vysvětlí, myslela si, že problém je v tom, že máme sebou kolo a to na trávě v parku ležet nesmí. Kluci jí vysvětlí situaci - dostali pokutu za pití piva, což je zakázáno vyhláškou. Dívka o vyhlášce nemá tušení a svěří se, že tady se spolužáky z gymplu pije celkem často, nikdo je ale dosud nechytíl...*"To by pokutovali rodiče?"* ptá se. „*A nebo by se možná vlastně nestalo nic, jen by mě odvedli domů, nebo tak něco.*“

[z terénního deníku, 26.4.2012]

***

Na lávkách potkávám své dva kamarády, Čeňka a Lucku, oba jsou studenti v mém věku. Je časně odpoledne a oni dva jsou zrovna po zkoušce, jejíž úspěšné složení zapíjí lahvou Plzní, k tomu kouří jointa. Přisedám si k nim a zavedu řeč i na vyhlášku zakazující konzumaci alkoholu. Ptám se jich, jestli už je někdo letos chytil. Podle Čeňka, který mně odpovídá, je vyhláška přece anti-bezdomovecká, tak proč by měli policajti buzerovat jeho? Když by ale přišli, tak se prý sebere a půjde pít za schody - tam už je zahrada Kinských a pití je tam podle něj povoleno. Lucka se směje Čeňkovým siláckým řečem a říká, že by by přikryla lahváče víčkem. Kdo jí dokáže, že ho pije, když jí při tom neuvidí?

Po nějaké době se oba dva rozhodnout přemístit se do baru na protější straně ulice, který zrovna otevřel. Lahváče nechávají pod lavičkou. Lucka myslí na to, že si je mohou odnést bezdomovci a něco na nich vydělat. Čeněk její dobročinné motivace nesdílí, pro něj to znamená jen zbavení se odpadu a je rád, že je nemusí vracet. Kromě lahváče nechá pod lavičkou povalovat i igelitovou tašku - ta ale pravděpodobně také najde své využití u sběratelů.

Čeňka potkávám o pár dnů později znova, opět s lahví piva. Vyprávím mu historku s Petrem a Martinem, které v mé přítomnosti před pár dny pokutovali a ze srandy se ho ptám, proč si lahev s pivem neschová do papírového pytlíku, když to strážník radí. Čeněk odpovídá, že on na maskování kašle. Prý to vždycky nějak ukecá, protože se dohaduje rád. Řekne policistům když tak, že tady vůbec pivo nepije, a že lahev pouze drží v ruce. Chodí s ní pak pít tam, kde se to vlastně může. Moc mu ty jeho silácké řeči nevěřím, i když vím, že se dohaduje opravdu rád.

Za okamžik přichází slečna, kterou Čeněk čeká, a krátce po ní se dole u hřiště objevují dva policisté na koních. Čeněk se na mě obrací: *„Jen at' si klidně přijdou, pošlu je pryč.“* Jeho známá ho ale nabádá, ať se raději otočí a pije zády k hlídce. Na to Čeněk strhává z lahve etiketu s tím, že bude tvrdit, že pije nealkoholické pivo - to mu ale vzhledem k tvaru lahve od Plzně asi

neprojde. Hlídka na koních ale nakonec zamíří jiným směrem a nás z parku vyhání bouřka. K žádnému incidentu tedy nedojde.

[z terénního deníku, 2.5.2012]

***

Od odbočky k alkoholu se vraťme zpět ke sběru. Kromě sběratelů suvenýrů a bylin jsem se po celou dobu výzkumu setkávala ještě s další kategorií sběračů (samozřejmě nevyklučuji překryvy mezi těmito mnou vytvořenými kategoriemi). Tu tvořili lidé, jež sbírali odpad a znovu ho tak měnili na konkrétní předmět se specifickou funkcí. Tak se z masy odpadu opět stávalo oblečení, tašky, batohy, příkrývky. Ze zbytků se opět stávaly potraviny. V rámci složitého metabolismu parku mě tito lidé připadali jako čističi a recyklátoři. Ačkoli mnozí z těch, kteří podnikali pravidelné obchůzky odpadkových košů, byli nejspíš bezdomovci, nechci se je do této kategorie automaticky zahrnout, protože jsem se jich na bytové podmínky většinou neptala. Tomu, jak vlastně v terénu bezdomovce rozeznat, na základě jakých atributů ho společnost identifikuje, se budu věnovat v následující kapitole. Označuji tedy tuto skupinu za sběratele odpadků, aniž bych usuzovala na jejich existenciální podmínky.

***

Pozoruji hádku mezi skupinkou lidí neurčitěho věku, kteří pravidelně posedávají převážně v dopoledních hodinách na lavičkách. Není mně jasné, kdo konflikt vyvolal, nicméně jeden z mužů je dvěma jinými zfackován. Dva agresoři své oběti seberou věci, přeplněné igelitky a Ikea tašku, a posílají ho pryč. Muž sklesle odchází pryč z parku. Po chvíli jeden z party zavelí: „Padáme odsud!“ Skupinka se zvedá a rovněž opouští park. Na místě zůstává ležet jen Ikea taška, která záhy končí pod nohama turistů studujících něco v mapě. Za pár okamžiků je na lavičce střídá žena ve středním věku. Její vzhled napovídá, že jde o sběračku věcí. Rozhlédne se kolem, pak se shýbá pro Ikea tašku a přidává ji k ostatním věcem do svého velkého šedého batohu. Taška tak nachází novou majitelku.

[z terénního deníku, 5.5.2012]

Rána a některé večery v parku se vyznačují stereotypním složením návštěvníků. Večery závisí na počasí a roční době - v teplých letních dnech tu potkávám mnoho lidí různých věkových skupin. Během brzkých ranních pochůzek parkem však mívám většinou jen tři typické skupiny: pracovníky starající se o chod parku, běžce a sběratele z košů. Vydávám se ve stopách běžců, což pro netrénovaného člověka v podmínkách petřínského převýšení není zrovna jednoduché. Běžci mají ve zvyku se mezi sebou zdravít, já v obličejí naprosto rudá, raději klopím zrak. Zachytávám též pohledy sběračů odpadu. V některých dnech (chodila sem běhat ob den po dobu dvou měsíců) je poměr sběračů a běžců celkem vyrovnaný. Obě skupiny využívají zelenou plochu uprostřed města: běžci rekreačním způsobem, jenž posvěcuje městská vyhláška, o aktivitách sběračů z košů se naopak často mluví jako o „ostudě města“.

[z terénního deníku, 6.8.2012]

***

Ke konci července je park ve večerních hodinách docela prázdný. V hojné koncentraci se tu vyskytují snad jen sběrači z košů. Čekám na Jakuba, s nímž mám v parku domluvenou schůzku, a přitom pozoruji dění kolem sebe. Jakub přichází se značným zpožděním, protože ještě obstarával něco k jídlu. Přináší kyblík kuřecích stehýnek z KFC. Není to zrovna něco, co bych si s chutí dala k snědku, ale když už to přinesl...

Brzy se oba zasytíme, ale v kyblíku toho zbývá ještě dobrá polovina. Jakub si ho nechce odnést zpátky domů a já ho nechci jen tak vyhodit, tak řešíme, co s ním. Napadne mě přímo oslovit někoho ze sběratelů. Kousek od nás pod sochou spí jakýsi pán, mohla bych kyblík nechat u něj. Než se ale zvednu, pán odchází. Větší kus od nás se plouží klátivá postavička a nahlíží postupně do okolních košů. Nakonec necháváme kyblík na místě s tím, že při místní frekvenci sběru odpadků si ho určitě někdo brzo vyzvedne.

[z terénního deníku, 27.7.2012]

Sedím na lavičce a pozoruji své okolí. Kolem prochází silnější pán, který má na sobě bundu, i když je tak okolo třiceti stupňů ve stínu. Tipuji mu tak okolo čtyřiceti let, ale v určování věku nejsem moc dobrá. Pán vytahuje z koše vedle lavičky obal s jogurtovým nápojem a vysává několik posledních kapek z jeho obsahu. Pak se na mě obrací a s úsměvem říká: „*To je dobrota*“. Odpovídám mu, že v tomhle vedru to musí být zkažené. Pán jen pokrčí rameny a odvětí: „*Lidi tam nechávají jen pár kapek...A nemáte cigaretu, slečno?*“

[z terénního deníku, 1.8. 2012]

***

Cirkulace neprobíhá ovšem pouze na povrchu Petřína, ale i pod ním, ta však zůstává oku běžného návštěvníka většinou skryta:

„Petřín je nacucanou houbou v centru města, nezávislou na Vltavě a jejích přítocích.... Kde se voda na Petříně bere? V horní části vrchu se v závislosti na klimatických a geologických poměrech vytváří několik horizontů podzemních vod.... Atmosférická voda, infiltrovaná na celém území bělohorsko-petřínské plošiny, se hromadí hlavně v pískovcích... Křišťálově čistá voda, filtrovaná mocným souvrstvím pískovců, v dřívějších dobách lidem z okolí většinou dobře sloužila... Důlní voda nasycená rozpuštěnými minerálními solemi z Šustovy uhelné štoly se užívala k lázeňským síranovým kůrám. Pivo vyráběné z chutné petřínské vody údajně patřilo k nejžádanějším“ (Zavřel, 2012: 18).

Cirkulace vody pod povrchem Petřína byla regulována, a to i z důvodu, že narušovala stabilitu svahů: „*V oblasti Petřína je evidováno 32 podzemních objektů s celkovou délkou chodeb téměř 3 km. Ve většině případů se jedná o historické i moderní štoly, které měly vodou zásobovat malostranské domy a později samotné sady, anebo v moderní době odvodňovat Petřín a zabraňovat sesuvům“ (Cílek, Korba a Majer, 2008).*

3.2 Cirkulace a metabolismus

Jak jsem se snažila ukázat v předchozí kapitole, park jsem v průběhu terénního výzkumu začala vnímat jako proces, tvoření sítí materiálních i nemateriálních aktérů, nikoli jako fyzickou danost, která tvoří pouhé pozadí pro mnou sledované sociální dění. Proces parku však není tvořen pouze sociálními interakcemi lidských aktérů, ale naopak celou sítí materiálních i nemateriálních prvků. Role těchto prvků se navíc neustále mění, řada z nich prostorem cirkuluje, řada dynamicky mění svojí povahu.

Z odpadních materiálů se tak například aktivitou sběračů z košů opět stává užitý předmět anebo v některých případech i potravina. Z upomínkových předmětů zakoupených turisty se pak na jiném místě může stát naopak odpad nebo cokoli jiného, já však jejich cestu do domovů za hranicemi České republiky nestopovala. Moje sledování procesů cirkulace a metabolismu bylo pro jejich mnohost, prostorový a časový rozsah nutně výběrové: některé procesy se řetězí daleko za obzor mnou vytyčeného terénu a mojí specializace. Nemám ku příkladu kapacitu zhodnotit ekonomický přínos petřínského turismu pro Prahu, nejsem ekonom. Další procesy nemohu pozorovat z toho důvodu, že zůstávají skryté lidskému oku. Jeden příklad za všechny: kromě povrchového Petřína existuje také Petřín podzemní, jenž není běžnému obyvateli Prahy tak lehce dostupný.

Zvolíme-li za interpretační rámec situace na Petříně městskou politickou ekologii, pak je to metabolická cirkulace prvků materiální i nemateriální povahy, která vytváří specifické městské prostředí, tedy i Petřínský park, který je mimořádný i tím, že podíl zelené přírodní složky, byť z velké části rozvržené a vysazené na tomto místě člověkem, je zde ve srovnání s okolní zástavbou vysoký. Petřín tak poskytuje Pražanům možnost rekreace v zeleném prostředí, zážitek kousku přírody ve městě. Pro jiné pak představuje zdroj možné obživy a ubytování.

Městský metabolismus však není skrze prizma městské politické ekologie plynulým demokratickým procesem, nýbrž zosobňuje mocenské spory. Člověk dokáže příkon a výkon metabolismu do určité míry usměrňovat, a tak zatímco určité nastavení plodí výhodné socio-environmentální podmínky pro určité (z pohledu marxisticky orientované

politické ekologie sociálně privilegované) skupiny, jiné (marginalizované) mohou získat zcela opačnou zkušenost.

Problémem popisu městského metabolismu je nejen jeho vnitřní komplikovanost, ale také jeho rozpětí. Popsat do důsledku metabolismus Petřína – tedy jeho reprodukci v materiální, sociální a diskurzivní rovině by znamenalo mimo jiné vydat se za turisty, kteří odjíždějí po návštěvě Prahy do Evropských a mimoevropských domovů. V globálním kontextu bych sledovala metabolickou cirkulaci na úrovni vztahů mezi bohatšími a chudšími zeměmi, a tedy to, zda tvorba příhodných podmínek pro zelenou rekreaci Pražanů neznamena zhoršené životní podmínky a ničení životního prostředí obyvatele země třetího světa. V lokálním kontextu bych se zaměřila na vztahy mezi venkovem a Prahou, nebo na vztahy uvnitř Prahy: Pro které městské části je dostupná příjemná zelená rekreace a pro koho je naopak nedostupná? Kdo v jednotlivých částech bydlí a jak jeho sociální status ovlivňuje možnost rekreace v městské zeleni? Praha však není městem slumů, z nichž bohaté bussines centra vysávají vodu pro zavlažování vlastní zeleně.

Sleduji tedy mikrokontext: metabolismus na úrovni parku, potažmo města. Petřín i přes jeho sezónně proměnlivou exponovanost zůstává zelenou plochou uprostřed Prahy, kde dochází, troufám si na základě svého pozorování v terénu a studia historických materiálů tvrdit, k celkově plynulé reprodukci kulturní i přírodní složky. Park se nestává úplnou divočinou ani vybetonovanou plochou. Troufám si rovněž tvrdit, že tato plynulá reprodukce je výsledkem diverzity, jíž prostor oplývá: množstvím významů i materiálů, které prostorem kolují, vytváří nelehce manipulovatelnou síť.

Petřín je plánovaným prostorem. Město zde jistě vítá přílivy turistů, sběratelů suvenýrů, kteří obohacují obecní pokladnu, a v mnohém jim vychází vstříc, zároveň se však snaží zachovat petřínskou přírodu, jak bylo vylíčeno výše. Snahy udržet rovnováhu prostředí a uchovat tak metabolismus v chodu vždy vyvolávají řadu konfliktních situací, a tak existují spory na úrovni ochrany Skalek, ale také spory o používání segwayů⁶, na nichž se turisté po parku často projíždějí. Zatímco provozovatelé této vysoce výdělečné činnosti (se dvěma z nich jsem měla možnost k tématu podrobně hovořit) hájí bezpečnost tohoto

---

6 Dvoukolový elektrický dopravní prostředek, využívající ke svému pohybu dynamické stabilizace .

způsobu dopravy, město jim stále hrozí zákazem, protože segway, poměrně nový fenomén, nemá stále svoji zákonnou definici. Je člověk, který ho řídí, stále chodcem, nebo již řidičem dopravního prostředku?

„Praha 1 chce po vzoru Velké Británie vykázat dvoukolky segway a další elektrická vozítka z chodníků a pěších zón. Podle zástupců radnice turisté na dvoukolkách v centru města ohrožují nejen sebe, ale i ostatní chodce... Podle jednatele výhradního distributora osobních transportérů segway v ČR Milana Kudryse jsou elektrické dvoukolky pro jezdce i kolemjdoucí bezpečné“ (Tripzone.cz, 2012).

Turismus na Petříně, byl lidmi, s nimiž jsem v terénu na toto téma hovořila, brán po většinou jako nutné zlo: zdroj obživy, přítok peněz, neodmyslitelná součást Prahy, se kterou je nutno nějak žít. Město by se pak podle jejich názorů mělo snažit, aby sběratelé suvenýrů příliš neutískovali obyvatele nejvíce exponovaných městských částí.

Zcela jinak se to má se sběratelstvím z košů, které město na Petříně rozhodně nevíta. Městem nemyslím na tomto místě pouze radnici a další složky výkonné moci, ale také mnohé jeho obyvatele:

Já: A čím jako konkrétně myslíš, že bezdomovci v parku škodí, když to zmiňuješ?

Klára: No tak jako že to město...mu to dělá blbou tvář ne...že sem přijedou ti turisté a smrdí tu nějaký bezdomovec na lavičce, poblítej...no a někdy i mrtvej...no tak asi...to si myslím že jako proto škoděj ti bezdomovci. Jako že jinak žebraj a jsou prostě protivný...a ty lidi...jim to kazí vůbec ten zážitek z toho parku...A nejen turistům, všem vlastně. Mohli bysme tady pít, jenže pak přijde nějaký smradlavej bezdomovec a zkaží to pro všechny. Zkaží ti celý den.

[z rozhovoru s dívkou (22 let), pracující, obyvatelka Prahy 1]

Vybírání košů jako ostuda města, stížnosti na zápach a neestetický pohled, to byly kromě lítosti nejčastější pohledy na sběratele z košů, s nimiž jsem se v terénu setkávala. Park by měl podle představ správy města produkovat vhodné podmínky pro rekreaci (což je účel jeho existence dle vyhlášky). Vedlejším metabolickým produktem rekreace je však

množství odpadu, které vytváří výhodné podmínky pro typ sběračů z košů. Tito lidé, jež propadli sociálním sítím, zde nacházejí zdroj obživy, a v zelených zákoutích také azyl.

Veškeré složky metabolismu parku vyhláškou spoutat nelze. Petřín produkuje kromě podmínek pro rekreaci také podmínky pro vytvoření útočiště lidem bez domova, kteří zde mohou nalézt úkryt ve spletné vegetaci, či se živit z plodů ovocných stromů a z bylin, jichž park plodí velké množství. Opravdu důsledná kontrola prostoru by se mohla odehrát snad jen dvěma způsoby: oplocením parku a povolováním vstupu do jeho prostoru jen selektivně – v tom momentě by však ztratil park přívlastek „veřejný“. Nebo vykácením zeleně, aby byl prostor přehledný a kontrolovatelný, čímž by zemřela zároveň přírodní i sociální diverzita místa.

4 Vítaní a nevítaní návštěvníci

Od spletnosti sítě aktérů, která vytváří Petřínský park, přes metabolické procesy a cirkulaci, se dostávám zpětně k otázce, která motivovala v počátku výzkumu můj vstup do terénu: *Kdo má právo na Petřín?* Pohled na prostor parku, který jsem se snažila rozvinout v předcházejících kapitolách přináší do mých původních úvah řadu zásadních změn. Park již nevnímám pouze jako městský veřejný prostor v politické perspektivě (Neal, 2009; Pospěch, 2013), ale jako proces tvořený sítí aktérů materiální i nemateriální povahy, jako součást městského metabolismu. Městské mocenské elity využívají řadu prostředků, jak tento metabolismus usměrnit podle vlastních zájmů a představ. Tak se děje mimo jiné i prostřednictvím definování soukromého a veřejného: Jaké práva a povinnosti vyplývají z užívání veřejného prostoru, kdo v parku smí, a kdo naopak nesmí, vykonávat soukromé aktivity?

V následujících odstavcích se snažím prokázat, že vytyčení hranice mezi veřejným a soukromým v prostoru parku není zdaleka jednoduchým úkolem. Vracím se ke svému původnímu záměru soustředit se na nevítané návštěvníky (v některých případech obyvatele parku), které charakterizují jako skupinu vykonávající ve veřejném prostoru takové aktivity, které naše společnost vnímá jako ryze soukromé. Nakonec se zamýšlím nad tím, jakou roli v procesu vytváření soukromého a veřejného hrají materiální aktéři.

4.1 Intimita, komerce a veřejný pořádek

První máj je pro Petřín pravděpodobně tím nejrušnějším dnem v roce, jak jsem měla možnost po dobu tří let během tří návštěv sledovat. Cítila jsem se zvláště s terénním deníkem mezi zástupy dvojic shánějících se po rozkvetlé třešni. Výzkumná situace v tento den bývá však velice zajímavá. Petřín totiž nevyhledávají pouze zamilované páry, aby se prošly kolem Karla Hynka Máchy a políbily se pod rozkvetlým stromem, ale také politické strany, firmy, umělci a stánkoví prodejci.

Cestou do kopce mímím několik lidí s modrými balonky Občanské demokratické strany, která prvního května na Petříně pořádá již tradičně svoji propagační akci. Sem a tam se vyskytne i balonek s reklamou na údajně výhodný spořicí účet. Když se mezi davy lidí propleteme s kamarádkou až k samotné rozhledně, ocitáme se náhle uprostřed zábavního parku. Pod jedním ze zastavení nově upravené křížové cesty předvádí dětem, turistům a dalším kolemjdoucím kouzelník svoje triky. Plakát s fotografií Máchovy sochy ve fialovo-zeleném provedení nás spravuje o tom, že kouzelník vystupuje v rámci prvomájové akce městské části. Kolem je ve velkém množství stánků k zakoupení řada pochutin a nápojů, a to včetně těch alkoholických. Pozoruji lidi, kteří popíjejí slivovici a svařené víno. Víím z tisku a vyhlášky, že za předpokladu konání akcí je možno, aby magistrát udělal výjimku a konzumaci alkoholu povolil. Moje kamarádka se z té pouťové změti kolem rozčiluje: *„Jak si mohou dovolit pořádat kouzelnické vystoupení na křížové cestě? To je znesvěcení!“* Mně se vybavují mnohé práce o disneyfikaci⁷ městského veřejného prostoru. Situace přesně schematicky zapadá do této linie teoretizování o soudobém městě.

Park začíná vypadat snad ještě pouťovější, když se dostaneme mezi modré občerstvovací stánky Občanské demokratické strany. Snažím se pořídit několik ilustračních fotografií z prodeje piva, ale mladík s dready stojící za pípou se stydlivě odvrací. Zdokumentuji tedy modrý nafukovací hrad, v němž skáče řada dětí a také modrobílou nafukovací ponorku s logem ODS, jež se vznáší uprostřed záhonku. Vedle gumové nafukovací brány (taktéž v modrém provedení) mímíme čtyři příslušníky městské policie. Využívám příležitosti a ptám se jich, jestli je v tento den umožněna konzumace alkoholu, když tu vidím tolik lidí s pivem v plastových kelímcích. Jeden ze strážníků odvětlí, že toto je magistrátem schválená výjimka a zákaz popíjení alkoholických nápojů tedy pro dnešek neplatí. Ptám se ho dále, jestli se jedná o nějak ohraničené území, nebo zda můžu bez hrozby pokuty odejít s pivem i

---

7 Viz kapitola 1.2, s.12.

do dolní části parku. Přicházející odpověď je váhavější: *"Jo, to asi jo."* Kamarádka glosuje: *"Holt politická akce", načež se policisté zasmějí.*

Lidé odnášející si kelímky s pivem dolů do parku pravděpodobně sami poznají, zda výjimka ze zákazu, o jehož existenci možná ani nevědí, platí pro celou plochu parku: dole jsme míjely hned dvě koňské policejní hlídky, které kontrolují kolemjdoucí. Nemohu se ubránit ironickému tónu líčení celé situace, neboť působí karnevalově, groteskně. Bizarní směsice romantiky, politiky a pestrobarevných materiálů zrcadlí, jak složitý vztah soukromého a veřejného na Petříně vlastně panuje. V městském veřejném parku si milenci užívají pod třešní svoje intimní chvíle, aby pak některé z nich natočila televize do své každý rok se opakující prvomájové zprávy z Petřína. Soukromá akce politické strany umožňuje jinak zakázané veřejné popíjení alkoholu. V prostoru parku se materializuje již tak složitá povaha prvomájového svátku, který nese mnoho rozporuplných významů a historických konotací.

[z terénního deníku, 1.5.2013]

***

Zůstaňme chvíli u romantiky, kterou Petřín, přinejmenším v první májový den, symbolizuje. Byl vystavěn jako romantický park se sochou Karla Hynka Máchy, psal zde své básně Josef Seifert, a je zde bezpočet kvetoucích třešní pro milence nebo romantických jeskyní. Tuto podobu dalo parku devatenácté a první polovina dvacátého století. Aby však romantický promenádní park mohl vzniknout a otevřít se veřejnosti, muselo nejprve dojít ke sjednocení roztržité sítě soukromých pozemků:

„Petřínské sady, které během historie patřily mnoha majitelům, byly sjednoceny a veřejnosti zpřístupněny už v roce 1842, a to z podnětu purkrabího Karla Chotka, jemuž máme tendenci nedůvěřovat, protože představoval výkonnou moc vídeňského dvora, ale ve skutečnosti svou koncepcí silnic, vodáren, kanalizací a parků připravil Prahu na moderní dobu. Vždyť Petřín i Stromovka

mohly být rozparcelovány a zastavěny „dravci“, jak jim říkal Josip Plečnik! Podobných tlaků bylo jistě vždy dost. Petřín byl v té době plánován nejen jako promenádní park, ale také jako poutní místo“ (Cílek, Korba a Majer, 2008: 130).

***

„V druhé polovině 20. let pak město Praha pokračovalo v zpřístupnění Petřína jako veřejného parku. Vykoupilo zbytky zahrad – zejména od pražského arcibiskupství Seminářskou zahradu, opravilo lanovku, na vrcholu zřídilo mezi hradbami rozárium a vytvářelo všechny předpoklady pro využití Petřína jako rekreačního a relaxačního centra“ (Kolář in Zavřel a kol., 2012: 88).

***

„A potom si taky uvědomuju jednu takovou věc, která mi přijde být skorem zázračná, je, že do devatenáctého století Petřín byl soubor v podstatě soukromých zahrad a teprve postupným propojováním, vykupováním, byl zpřístupněnej veřejnosti. Představ si dneska situaci takovou, že někdo dá kus svý jako zahrady, aby mohl vytvořit nějaký prostě veřejnej prostor. Ne, dneska je to naopak, jako přijdou lidi k veřejnému prostoru a kus si urvou sami pro sebe“ (Cílek, 2009).

***

U některých prvků v terénu si nejsem vůbec jistá, jestli jsou umělým výtvořem člověka, který záměrně naaranžoval přírodniny do romantické podoby odpovídající jeho představám, nebo vznikly náhodnou souhrou přírodních a kulturních aktérů. Tak například prostor kolem kašny s andělíčkem a žabkami. „Žáby“, jak se tomuto místu, alespoň co vím od studentů, říká, obklopuje asfaltový prostor, který má při pohledu z vyšší úrovně parku tvar srdce. Jde o architektonický záměr, nebo je půdorys přizpůsoben okolnímu terénu?

***

Petr: *Hele, to je uměle navršená hromada šutrů, co má vypadat jako jeskyně.*

Já: *No jo, ono to má dokonce i komín.*

Petr: *No třeba vem si Hostivařskej lesopark. Má jako desetkrát větší rozlohu a je to les jako z části.*

Já: *To je tady na Petříně taky, prales dokonce.*

Petr: *Noooo, ale hodně pochybněj.*

Já: *V čem pochybněj?*

Petr: *No jak je právě strašně protkaněj těma cestičkama, že jo, a takovej jako upravovanej. A právě všude tam máš nějaký vyfikundace - nějaký jezírka, sochy. Že jo, v Hostivaři tam máš prostě les jako kokot, že jo. Jako jasně že je taky upravovanej... a ta přehrada je taky taková prostě přírodnina voproti tady těm různějm vodopádkům a tak.*

[z rozhovoru s pražským studentem (24) při procházce parkem]

***

Romantický promenádní park s množstvím umělých úprav, které se snaží vyvolat dojem přirozenosti, na jedné straně, bujná vegetace, do jejíchž hlubin vstupuje jen málo návštěvníků, na straně druhé: oba tyto světy utvářejí romantickou atmosféru Petřína a rozlišit, co je zde opravdu přírodní, a co umělé, je prakticky nemožné, jak jsem se snažila zachytit výše. Nicméně vegetace, která je na několika místech téměř neprostupná, si mimo promenády žije vlastním životem. Turisticky (a nebo lidsky vůbec) hojně exponovaná místa jsou tu a tam střídána místy opuštěnými a skrytými:

Pan Antonín mně ukazuje rozsáhlé ruiny budovy vedle kostelíku, který byl do zahrady Kinských přestěhován odkudsi z Podkarpatské Rusi, pamatuji-li si to dobře. Občas, když jsem tudy procházela, zahlédla jsem v troskách lidský pohyb. Zavítají sem někdy i turisté, nebo šlo o místní obyvatele? Nemohu se ve chvíli, kdy s Antonínem vstupujeme dovnitř, rozhodnout, zda místo působí romanticky, nebo děsivě. Je plné starého harampádí a popadaných trámů, na nichž je patrné, že v objektu došlo k požáru. Zbytky bortících se zdí jsou pokryty graffiti. Antonín vypráví, že ve sklepech pod bývalou restaurací žijí bezdomovci. Nahlédnu tedy

dovnitř. Sklep je velmi tmavý a vlhký, opravdu nepřívětivé místo k žití.

[z terénního deníku, 15.3.2012]

***

"Pěkný dojem z nedávno rekonstruovaných cest a nově vysazené zeleně však kazí hned dvě ruiny v blízkosti dřevěného kostelíka sv. Michala: Větší stavba je bývalou výletní restaurací, menší patrně hospodářským stavením. V únoru 2002 tato budova vyhořela a její osud je zřejmě zpečetěn – hodí se snad jen ke zbourání. Budovu někdejší restaurace koupil prý k rekonstrukci někdy v devadesátých letech mezitím zesnulý skladatel Karel Svoboda.

V roce 2001 ji prý nabídl k odkoupení Praze 5, ale ta to odmítla s tím, že by majitel měl objekt nejprve nabídnout magistrátu, jenž je majitelem většiny okolních pozemků. „Objekt bývalé restaurace je stále v soukromém vlastnictví, stejně jako druhá stavba a magistrát v podstatě nemá páky, aby vlastníky přiměl k nějaké změně nynějšího stavu,“ řekla Deníku Hana Černíková z odboru ochrany prostředí magistrátu“(Horák, 2011).

***

Ruiny restaurace jsou tedy soukromým majetkem nacházejícím se v území městského veřejného parku a městská správa nemá možnost ovlivnit jejich podobu – může jen pasivně přihlížet procesu chátrání. Zanedbaný soukromý pozemek tak vytváří skrytý příbytek pro lidi bez domova, v srdci městského veřejného prostoru. Skalky, opuštěný dům, neupravované části parku, tam všude hledají tito lidé útočiště.

Lidé bez domova jsou skupinou, na kterou jsem se chtěla zaměřit v úplném počátku svého výzkumu, a která určitým způsobem figurovala i ve dvou předcházejících kapitolách. Bezdomovce jsem do té doby v parku i v ulicích rozeznávala automaticky, podle stejného či podobného klíče, jako lidé v mém okolí: „Viděla jsi toho člověka?“...“Ano“...“Bezdomovec“.

Pokaždé, když se procházím s jedním či více lidmi bez ohledu na jejich věk či sociální status, identifikujeme jako bezdomovce tytéž osoby. Není potřeba žádného zvláštního dohadování. Co však vytváří tento konsenzus? Jak občan Prahy, či cizinec, odhalí letným pohledem bezdomovce? Za účelem zodpovězení této otázky jsem musela rozluštit mechanismus vlastního automatického zařazování náhodných osob do kategorie „lidé bez domova“.

Jak tedy poznám bezdomovce v parku? Nepoznám ho vždy, neboť existuje bezdomovectví zjevné a skryté (Ravenhill, 2008). Zjevní bezdomovci jsou obvykle lidé, kteří již nemají zájem či sílu jakýmkoli způsobem upravovat svůj zevnějšek, což sebou často nese i ostatním lidem nelibé pachové projevy. Soukromý život této skupiny se odehrává ve veřejném prostoru, kde nocují, jí, a kde také probíhají jejich veškeré sociální interakce.

Takzvané „skryté bezdomovectví“ mě překvapí v momentě, když potkávám slušně oblečeného a navoněného pána nad odpadkovým košem, nebo když mně dobře vypadající dáma požádá o pár drobných mincí. Lidé z této skupiny se svůj sociální status snaží maskovat a poznáme je jen ve chvíli, kdy se určitým způsobem chování (například žebrání), odhalují. Jejich stigma příslušnosti ke skupině bezdomovců zůstává povětšinou skryté, zatímco u první skupiny je zjevné (srov. Goffman, 2003).

Mimo to existují lidé, kteří mohou svým vzhledem či chováním z různých důvodů působit jako bezdomovci, ač bydlí běžným způsobem. V takových případech se může jednat o starší lidi, kteří se již nevládají postarat o svůj zevnějšek, nebo kohokoli, kdo se přizívuje z petřínského odpadu či žebrá u kolemjdoucích. Ať už ve svém určování milím, či nikoli, bezdomovce charakterizuje mimo vzhledu to, že vykonávají ryze soukromé aktivity ve veřejném prostoru:

Na trávníku přede mnou pospává starší pán. Už jsem ho viděla takto spát na různých místech parku, nejsem si však jistá, že jde o stejného člověka, nebo je to pouze někdo podobný. Nějak tak automaticky mě napadne, že by mohlo jít o bezdomovce. V parku spí v teplých dnech různí lidé, obvykle však spořádaným způsobem, jako

by si i ve spánku byli vědomi, že jsou na veřejném prostranství a někdo je může pozorovat. Mají pod sebou deku, neodhalují části těla, jež by měly zůstat skryty pohledům kolemjdoucích, a mají kolem sebe úhledně urovnané věci. To samozřejmě neplatí bez výjimky, na kohokoli může přijít únava a prostě si někde jen tak zdřímne.

Pán, kterého sleduji, se naproti tomu o žádnou estetiku zjevně nesnaží - spí si jako by byl doma v posteli. Má rozepnutou mikinu, která odhaluje nahou hrud' a vedle něj se místo uspořádaných věcí povaluje igelitka. Vypadá to, že neřeší, že se nachází ve veřejném prostoru, naopak, jako by si ležel v soukromí.

Přítomnost pána upoutá pozornost skupinky teenagrů, kteří na něj začnou pokřikovat: „*Dědo vstávej*“, „*Pane vstávejte, tady spát nemůžete*“. Oni, stejně jako já, si pána mezi množstvím dalších lidí posedávajících či polehávajících na trávě všimli. Když se jich zeptám, proč na něj křičí, dostane se mi odpovědi: „*Dyt' je to bezdřák*“.

[z terénního deníku, 13.4.2012]

***

Na lavičce přede mnou sedí dva starší pánové, kteří jedí paštiku a rohlíky. Ačkoli panuje neúnosné červencové vedro, oba pánové jsou oblečeni v několika vrstvách svetrů a mají dokonce na hlavách zimní pletené čepice, které nejsou zrovna nejčistší. Vlastně ani nelze rozpoznat, jakou měly původně barvu. Mimo to každého z nich obklopují dvě igelitové tašky nacpané k prasknutí. Vypadá to, jako by měli sebou na lavičce veškeré své domácí vybavení. Jeden z pánů začne po chvíli krmit holuba zbytkem rohlíku a přitom k němu celkem hlasitě promlouvá: „*Já už vůbec nemůžu, tak si dej ty, chlape.*“

[z terénního deníku, 28.7.2012]

***

Kus ode mě sedí skupina tří lidí se psem. Jde o dva muže neurčitěho věku a ženu, jež má nápadně zarudlý obličej. Jeden z mužů je poměrně hlasitý, a tak můžu slyšet každé slovo jeho promluvy. Hlučné vyprávění rozličných historek přerušuje tu a tam křikem na psa. Druhý z mužů pouští hudbu z mobilního telefonu. Mezi skupinkou koluje plastová láhev s tmavou tekutinou. Usuzuji, že obsahuje alkohol, ale jistá si být nemohu.

Hlasitý muž vypráví svoje zkušenosti s užíváním drog a svěřuje druhému muži „že tady slečna mu dala za turka“. Dotyčná slečna se jen usmívá a vypadá nepřítomně. Všimám si, že hlučný muž má na temeni své holé lebky vytetovaného pavouka, vzápětí odhaluje i svá další tetování, když si sundává tričko a pak i kalhoty, aby ukázal svému společníkovi muži, jak zhubl. Přítomnosti dalších návštěvníků parku si evidentně nevšímá.

[z terénního deníku, 29.2.2012]

***

Kyselý zápach moči, který s sebou přináší poryv větru, mě vyhání o dvě lavičky dále. Intenzita puchu je zde nižší, přesto je to celkem dost nepříjemné. Naproti mně sedí skupina lidí neurčitěho věku, mezi nimiž koluje plastová láhev obsahující pravděpodobně víno. Protože se členové skupinky mezi sebou hádají, neodvažují se je kontaktovat. A dobře dělám, protože po chvíli se začnou dva muži z jejich řad prát. Po incidentu poražený muž, oloupen o svoje věci, odchází z parku, zatímco vítěz se jde vymočít do onoho rohu, odkud vane kyselý zápach. Nestará se o to, že ho pozorují.

[z terénního deníku, 15.4.2012]

***

Strach z bezdomovce, cizince, postmoderního tuláka posilovaný státem osobního bezpečí, jak ho vylíčil Bauman (2008) se nabízí jako interpretační rámec pro snahu magistrátu vypudit potenciálně nebezpečné živly z městského veřejného parku. O otázce bezpečnosti na Petříně jsem měla možnost bavit se s policisty, kteří v parku pravidelně hlídkují:

Sedíme s Markétou na lavičce a kolem prochází tříčlenná policejní skupina. Tentokrát se nejedná o městskou, nýbrž o státní policii. Zastavuji je a žádám, jestli by mně nemohli poskytnout nějaké informace o bezpečnostní situaci v parku. Dozvídám se, že státní policisté park kontrolují společně s městskou policií. Podle jednoho ze strážníků, který se chopí slova, je Petřín jeden z nejbezpečnějších parků v Praze, což se například nedá říct o parku u Hlavního nádraží nebo o Karlově náměstí. Žena dodává, že na Petříně někdy dochází ke krádežím, to je ale dle ní otázkou lidské nepozornosti. Co se týče závažnější trestné činnosti, znásilnění či jiný druh ublížení na zdraví je zde zcela sporadická záležitost. Poslední muž ze skupinky zmiňuje, že v loňském roce odváželi napadenou dívku, nejednalo se však o neznámé náhodné útočníky.

První z mluvčích zmiňuje, že se zde občas objevují skupiny agresivních fotbalových fanoušků a skinheadů, jež heilují. Sem tam pak někdo opilý. Využívám též příležitosti zeptat se, jak se to má s místními bezdomovci. Žena se ptá, jestli myslím ty, kteří spí nahoře v jeskyních - ti prý nic nedělají, policisté je jen jdou občas zkontrolovat, jestli žijí. Prý si dají svoji hladinku, zalezou a jsou spokojení.

[z terénního deníku, 26.6.2012]

***

Vydávám se s Bětou na Kampu. Je po práci, a tak si jdeme jen tak na chvíli posedět k vodě. Běta se zná se spoustou lidí z Malé Strany, každou chvíli někoho zdraví, mimo jiné i dva příslušníky městské policie, a protože je obeznámena s mým výzkumem, hned se jich ptá, jestli by mně mohli poskytnout nějaké informace. Nejsem na hovor s nimi nijak připravena, tak se snažím nějak smysluplně v jedné větě zformulovat otázku: ptám se jich, jaká je situace na Petříně z bezpečnostního hlediska. Muž z dvojice (má sebou ještě kolegyni) odpovídá, že na Petříně by se nebál a to ani o svoje děti. I v noci je to tam prý v pohodě. Žena se připojuje: „*Fetáci*

jsou líní chodit do kopce, na Petříně bydlí akorát bezdomovci, kteří se chovají slušně, někteří z nich mají dokonce i práci." Jediné problémy jsou prý se srazy nezletilých, na nichž se prý „dějou věci". Na to muž zmiňuje otázku sexu: on a jeho kolegyně jsou prý při pochůzkách tolerantní, i když jde o veřejné pobuřování. Pokutují pouze situace, kdy se sex odehrává v autě, které do prostoru parku vjelo nepovoleně, a i v tomto případě prý počkají, až je akt dokonán, směje se policista.

[z terénního deníku, 25.5.2012]

***

Na tomto místě je třeba reflektovat limity mého výzkumu pramenící právě z otázky bezpečnosti. Na jedné straně mohu popsat rozvíjející se diskurz o (ne)bezpečí v městském veřejném prostoru, který demonizuje určité skupiny obyvatel a drammatizuje ve skutečnosti poklidnou situaci. Na druhé straně reálně nebezpečné situace se tu a tam vyskytují a já se jim po celou dobu výzkumu snažila vyhýbat. Z toho důvodu jsem například nekontaktovala hádající se skupinu na lavičkách, nepohybovala se sama po parku v nočních hodinách, ale brala si sebou doprovod, který často nebyl ochoten prozkoumat, co jsem potřebovala. Mnoho informací mně z tohoto důvodu pravděpodobně uniklo.

***

Policistka, se kterou jsem vedla rozhovor o bezpečnosti v parku, zmiňovala problematické srazy mládeže: Na Petříně jsem často potkávala skupinky studentů, ti středoškolští byli asi jedinou opravdu hlučnou skupinou návštěvníků parku. Požádala jsem jednu studentku z nedaleké střední školy, aby mně průběh svých schůzek se spolužáky na Petříně krátce popsala:

„Na dnešek jsme se domluvili s partou kámošů, že zajdeme po dlouhý době na Petřín a probereme, co je nového. Sraz jsme si dali před školou. Ten den bylo fakt supr počasí! V obchodě u školy jsme ještě koupili nějakou chlast a vyrazili. Zakempili jsme to hned u soch, protože se nám dál nechtělo. Probírali jsme novinky ze školy i z vlastního života. Po dopití poslední kapky Jägera jsme se zase rozloučili." [Renata, studentka střední školy na Praze 1, 16 let]

Ta samá slečna mně vylíčila, že ve dnech, kdy chodí do parku sama, je to pro ni úplně jiný zážitek. Jako místo setkávání a sdílení má park pro mladé studenty několik výhod: kromě pěkného prostředí blízko školy nabízí hlavně možnost někam se posadit, popovídat si a neplatit přitom za to – park je veřejný a pobyt v něm je zadarmo. V restauraci by namísto toho museli platit za pití, což si někteří z nich nemohou dovolit.

Pokud jde Renata do parku sama, učí se, nebo prostě jen tak relaxuje. Bydlí tady v Praze na internátu v pokoji s dalšími třemi studentkami, a tak jí park poskytuje možnost být sama a odpočinout si, zklidnit se do přírody. Cítí se zde paradoxně sama, i když kolem poudí jiní lidé.

***

Petřín, park uprostřed Prahy, kudy proudí davy lidí, může paradoxně poskytnout pocit soukromí a intimity. Spletitý terén a bujná vegetace mimo hlavní turistické tepny vytváří mnoho zákoutí, která navozují dojem, že člověk opustil rušné město a nachází se sám v přírodě:

Po ranním běhání stoupáme s Bětou do třešňového sadu (podle Běty jde ve skutečnosti o sad višňový), kde prožila nejkrásnější chvíle se svojí láskou. Ten dotyčný byl prý tak vysoký, že mohl trhat višně rovnou ze stromu. Chodili se tam spolu skrývat, protože nesměli být viděni – její milenec měl totiž manželku, a tak si skryti mezi stromy v parku užívali svoje utajované romantické chvílky. Dnes už spolu nejsou, Běta však místo stále ráda navštěvuje, a na ty chvíle vzpomíná. Kolegyně z práce jí říkají, že je blázen, když se ve svém věku do kopce pořád škrábe. Ona si zde ale užívá klid. Může tu být sama a mít čas jen pro sebe.

[z terénního deníku, 15.7.2012]

***

Markéta vypráví: *No neměli jsme kam jít, tak jsme si to rozdali prostě tady na Petříně za stromem. Musí to tak dělat spoustu mladých lidí, co bydlí třeba na koleji nebo pořád u*

rodičů. Horší to musí být v zimě, směje se. Taky je potřeba dávat pozor na fízly...Stejně nechápu, co na takový příjemný činnosti může veřejně pobuřovat.

[z terénního deníku, 26.5.2012]

***

Z „turistického pekla“ utíkám téměř opuštěnými cestičkami neupravené části parku dolů na Nebozízek. Cestou mě zaujme starší pán, který sedí sám na polorozpadlé lavičce. Na Petříně mám často pocit, že stačí udělat pár kroků a člověk vstoupí do úplně jiné reality. Zatímco pár metrů nad mojí hlavou panuje čilý turistický ruch, tady dole je klid, téměř nikdo touto neupravenou částí zahrady neprochází. Vypadá to, že jsem pána na sousední lavičce vyrušila, protože se zvedá a odchází o kousek níž...

O pár dnů později se chci vrátit na stejné místo, přístupová cesta je však zahrazena kovovým mantinelem s nápisem: „Zákaz vstupu, probíhají stavební úpravy.“ Ticho a klid vystřídal hluk strojů. Dělníci opravují rozbitý chodník a mění staré rozpadlé lavičky. Bude se turistická zóna rozšiřovat i do této klidové části parku? Budou se úpravy týkat jen okolí cestiček, nebo zasáhnou i do spletité vegetace v jejich okolí?

[z terénního deníku, 23.7.2012]

4.2 Prostor soukromý i veřejný

Petřín je vyhláškou 6/2011 Sb. hlavního města Prahy definován jako městská veřejná zeleň. Tím se stává součástí městského veřejného prostoru, z jehož klasických definic uvedených v první kapitole (legální a ekonomická, sociálně-prostorová, politická), vypadávají nelidští aktéři. Park však není pouze prostorem sociálním, ale sdíleným, a nejsou to pouze lidé, jejichž pobyt v tomto prostoru je městskou správou regulován: na Petříně je ku příkladu zakázán volný pohyb psů, není vhodné krmit holuby. Technické úpravy parku na určitých místech spoutávají volný růst vegetace. Systém podzemních štol

usměrňuje tok vody, aby nedocházelo k sesuvům půdy ze svahů. Člověku se pak zakazuje, aby v parku nocoval, popíjel alkohol a přebýval jinak, než rekreačním způsobem.

Směřují některé z těchto regulačních procesů k destrukci místa s vlastní identitou a jeho proměně v ne-místo, turistickou zábavní atrakci, jež naopak postrádá vlastní tvář i historii? (srov. Augé, 2008) Některé dny na Petříně by mohly napovídat, že k takové proměně skutečně dochází: Bezdomovci kazí estetický dojem řady turistů i obyvatel Prahy z romantického parku. Jak by řekl Bauman (2008) tato setkání ve veřejném prostoru vyvolávají strach postmoderního turistu z jeho alter-ega, tuláka (bezdromovce), který uvízl v lokální pasti svého města. Městská správa rozvíjející politiku osobního bezpečí, jedinou agendu, kterou ještě má v moci skutečně ovlivnit, bezdomovce vyhání, aby před nimi uchránila občany města i cizince. Tak se děje mimo jiné prostřednictvím vyhlášek, které kriminalizují konzumaci alkoholu v parku, zakazují znečišťování veřejných prostranství, znemožňují nocování na Petříně a podobně. Jak jsem však snažila ukázat výše, vztah mezi diskurzivní rovinou, na níž se diskutuje o účelu zaváděných vyhlášek, a sociální praxí jejich vymáhání na Petříně, není zdaleka přímočarý.

Jindy zakázaný alkohol naopak teče plnými proudy na soukromé propagační politické akci. Město proměňuje během prvního májového dne Petřín v zábavní park přeplněný vyprázdněnými hesly politických stran a firem. Před významným poutním kostelem stojí stánky s balonky a klobásami. Místo s bohatou historií opředené mnohými významy se smršťuje v barevnou atrakci bez jednotící linie. Zbývá z něj jen chaotická změť nesouvislých pestrých obrázků. Na hladký průběh celé akce dohlíží řada policistů, kteří usměrňují neukázněné návštěvníky.

Reonova magická jeskyně, k jejíž návštěvě vybízejí pestrobarevné postavičky s vykulenými očima snad z každé volné plakátovací plochy, se přestěhovala na Petřín z Mostecké ulice. Svoje kopie má však i v dalších evropských zemích. S Petřínem ji vlastně nespojuje nic než to, že se nachází mezi dalšími jeskyněmi, ať již umělými, nebo přírodními. Před vchodem do této galerie stojí denně člověk v historickém kostýmu a zve potenciální návštěvníky k prohlídce. Celá scénérie se sochami bizarních živočichů-mutantů připomíná strašidelný zámek, který znám z poutí či zábavních parků. Je tato jeskyně spolu

s nafukovací modrou vzducholodí, Máchou v zeleno-fialovém provedení a houfem turistů na segwaích projevem postupující dysneyfikace městského veřejného prostoru?

Z těchto obrazů by se zdálo, že na Petříně skutečně dochází v proměně místa v ne-místo, k disciplinaci probíhající ruku v ruce s dysneyfikací městského veřejného prostoru. Avšak tato linie uvažování vede pouze v lidské, sociální rovině. Když Augé (2009) vyjmenovává charakteristiky místa, vztahuje je k výlučně lidským hodnotám – k sociálním vztahům, historii, identitě. Proměnou veřejného místa v ne-místo se tyto lidské hodnoty vytrácejí (a jsou nahrazeny jinými, opět lidskými hodnotami povrchního turistického konzumu). Se ztrátou lidských hodnot tvořících místo však přichází nebezpečí, které postihuje nejen lidské aktéry: pokud již nebude historická jedinečnost Petřína považována za hodnotnou, nic nebrání tomu, aby historie i příroda uvolnily prostor stavbě skutečného zábavního parku.

Jak dlouho je Petřín městským veřejným prostorem? Zhruba sto let. Tento útvar se přitom utvářel po celá staletí součinností lidských i nelidských aktérů. Současná podoba správy, která Petřín definuje jako veřejný prostor, je jen další etapou v tomto vývoji. Nebezpečí, které z její povahy vyplývá, nespočívá pouze v destrukci veřejného (a tedy pouze lidského prostoru), ve vyprázdnění významu místa pro lidské obyvatele Prahy, ale v možném narušení rovnováhy sítě tvořící sdílení prostor, metabolismus parku, k němuž by mohlo radikálními zásahy lidí dojít. Pokud by park ztratil veškerý význam pro člověka, pak by mu nic nebránilo vystavět na jeho místě skutečný zábavní park.

K ničemu takovému však v současné době ve větším měřítku nedochází, přírodní i kulturní prvky tvořící Petřín se vyvíjí směry, jež jsou do určité míry regulované městskou správou, zůstávají však (prozatím) v rovnováze. Těžko si asi v současných podmínkách představit, že by na Petříně začala bujet zcela nekontrolovaná divočina, nedochází však ani naopak k naprosté destrukci flóry a fauny turismem a jinými lidskými aktivitami.

Pro jednotlivé aktéry však mohou mít současné způsoby správy negativní dopad. Zůstanu-li na lidské rovině, pak definice pravidel chování ve veřejném prostoru, která je paradoxně vstřícná k soukromým akcím politických stran či firem, představuje nástroj represe pro ty, kteří v parku hledají obživu či nocleh, pro bezdomovce:

Jak jsem se snažila zaznamenat výše, poznat bezdomovce v parku je zdánlivě naší automatickou kulturní kompetencí. Popsat klíč, který nám napomáhá k jejich určování, již tak jednoduché není. Zařazování nemůže být nikdy zcela neomylné, a proto jsem se snažila vyhýbat ukvapeným záběrům a popisovat jen takové osoby, u nichž jsem se záhy přesvědčila, že bezdomovci opravdu jsou. Během svého pozorování jsem došla k závěru, že to nejsou je klasické atributy (igelitka, špinavé oblečení, zápach) a způsoby chování (žebrání, vybírání odpadkových košů), na jejichž základě rozeznávám lidi bez domova v terénu, ale celkový způsob jejich chování, který vytváří dojem, že tito lidé se nenachází ve veřejném prostoru, nýbrž ve svém soukromí.

Bezdomovci běžně vykonávají ryze soukromé aktivity ve veřejném prostoru. Alespoň ti, kteří se svůj sociální status již nesnaží žádným způsobem maskovat. Mohla bych jejich přístup přičítat rezignaci na život v majoritní společnosti, duševní dezintegraci, či ho považovat za dobrovolnou volbu. Reprodukovat tedy o bezdomovcích klasická klišé, která považují chování této skupiny za sociálního selhání a liší se pouze v tom, na čí stranu přiřkládají vinu (selhání společenského systému nebo osobní vada jedince?).

Zvážím-li však materiální podmínky, v nichž petřínští (potažmo pražští) bezdomovci žijí a to, jak se jim přizpůsobují, nenacházím na jejich chování nic až tak abnormálního. Ať už je jejich pobyt na ulici dobrovolnou volbou (o reálné neretorické existenci této varianty osobně pochybuji), nebo se zde ocitli nepříznivou souhrou životních událostí, nelze na ně pohlížet tak, že si pouze uzpůsobují fyzické prostředí ke své potřebě, že využívají vedlejších produktů městského metabolismu k vlastní záchraně. Fyzické prostředí města není pouhým zdrojem, naopak aktivně utváří jejich charakter.

Metabolismus lidí, kteří přežívají extrémní mrazy ve skalních útvarech či v tmavých sklepeních, kteří se živí převážně odpadem, vedlejším produktem turistické

cirkulace, a alkoholem, funguje jinak, než ten dobře živeného Pražana. Jemnost a uhlazené chování není pouhou věcí volby, kterou doprovází nákup produktů provoňujících kůži. Tyto produkty, naopak spoluutváří naše chování: ladná chůze bude možná pouze v pohodlných kvalitních botách, zatímco člověk bez domova spí na tvrdé skále či v temném sklepení, nemá možnost se umýt či vyprat svoje špinavé oblečení. Proto možná působí hrubě a neurvale.

Petřín, veřejný park, který v rámci městského metabolismu produkuje příjemné podmínky pro rekreaci pražských občanů a turistů, poskytuje zároveň i útočiště pro bezdomovce, a to i přes nelibost městské správy. Celková spletnost a nepřehlednost terénu vytváří mnohé skryše, odpad po návštěvních poskytuje obživu, místní vodní zdroje i pitnou vodu. Sem tam jsem měla možnost potkat i lidi, kteří prali své oblečení v petřínských kašnách. Pro řadu bezdomovců představuje park domov, proto nám možná bez rozpaků, pro mnohé lidi velmi neestetickým způsobem, ukazují své soukromí.

5 Závěr: Kdo má právo na Petřín?

V závěru svých úvah se opět vracím ke své původní otázce, s níž jsem vstupovala na začátku do terénu:

Kdo má tedy právo na Petřín?

V úvodu práce jsem představila tři různé a v podstatě epistemologicky nesouměřitelné teoretické perspektivy, skrze něž lze petřínské dění interpretovat. Z hlediska první skupiny teoretických úvah bych na Petřín pohlížela jako na městský veřejný prostor tvořený lidskými interakcemi. Bohatá síť materiálních prvků, které prostor parku spoluutváří, by stála stranou mého zájmu. Sledovala bych procesy disciplinace parku, snahy vypudit odsud nevíтанé návštěvníky a vytvořit tak kontrolovaný prostor vstřícný turismu a rekreaci.

Dala jsem si však za cíl rozvinout symetricko-antropologickou perspektivu, jak ji definuje Latour (2003), a vtáhnout tím do své analýzy také materiální prvky, které Petřín spoluutváří, neomezovat se tak pouze na popis sociálních vztahů. Doufám, že se mně na předchozích stránkách tento úkol podařilo alespoň do určité míry splnit. Petřín, který byl pro mě nejprve pouhou kulisou sociálních interakcí, postupem výzkumu odhalil mnohá ze svých skrytých míst a různých tváří. Stal se v mých očích procesem tvořeným sítí aktérů materiální i nemateriální povahy, které ho reprodukují či mění, hybridem různých vrstev reality. Otázkou zůstalo, je-li člověk silově na stejné úrovni spolu s dalšími aktéry utvářejícími petřínský hybrid, nebo zda naopak drží otěže celého procesu.

V perspektivě městské politické ekologie je to člověk, kdo dokáže vědomě kontrolovat příkon a výkon městského metabolismu. Má tedy zvláštní mocenské postavení vůči ostatním prvkům sítě aktérů. Je pravda, že jeho jednání se vždy realizuje skrze mnoho dalších materiálních i nemateriálních prvků, on jimi však do velké míry dokáže manipulovat. Lidská správa v praxi park záměrně mění a uzpůsobuje potřebám určitých skupin obyvatel, zatímco potřeby jiných potlačuje. Jakým právem?

V první kapitole jsem se snažila na příkladu Petřínských skalek ukázat nemožnost rozlišení přirozené a umělé, přírodní a kulturní složky tohoto hybridního objektu. Skutečně vyčerpávajícím způsobem uchopit spleť sítí aktérů tvořící vrch Petřín je pro její časoprostorový rozsah takřka nemožné. Právě z tohoto důvodu je každé stanovisko snažící se určit, co je pro vývoj prostoru prospěšné a co naopak škodlivé, nutně partikulární. Rozsoudit, kdo z hybridní sítě aktérů má, a kdo naopak nemá právo měnit park, je vždy historicky podmíněným stanoviskem. Rozhodnutí o zachování určité části petřínské přírody, určení, kdo má právo ji spoluutvářet, a kdo by se zde naopak neměl vyskytovat, je politickým rozhodnutím.

V druhé analytické kapitole jsem se snažila zachytit některé z mnoha cirkulačních mechanismů parku. Petřín jsem chápala jako součást městského metabolismu, který je sice do značné míry mocensky regulován městskou správou, avšak do důsledku ho spoutat nelze. Popsala jsem výměnu materiálů v parku, v jejímž rámci se z odpadu vyprodukovaného turistickou cirkulací stává opět předmět či potravina. Pro ty, kteří jsou zde magistrátem nevítaní, Petřín produkuje výhodné environmentální podmínky. Tento park není pouze pasivním ovládaným prostorem, ale také právě producentem celé řady materiálů.

V poslední kapitole jsem se částečně vrátila k úvahám o podobě městského veřejného prostoru a snažila se uchopit různé významy, které veřejné/soukromé v petřínském parku nabývá. Bezdomovce, skupinu, která od počátku výzkumu stála v centru mého zájmu, lze vnímat obvyklým způsobem: Člověk bez domova je sociálně dezintegrovaným jedincem, který ztrácí běžné návyky, a proto se na veřejnosti chová způsobem, jenž může vzbuzovat pohoršení. Pokud ovšem chápu materiální podmínky, jež tvoří na Petříně provizorní domov takového člověka, jako určující pro jeho charakter, pak není jeho chování až tak podivné. Bezdomovec, který je doma v městském veřejném prostoru, zde logicky vykonává ryze soukromé aktivity na očích ostatních občanů. Také on, ač se to mnohým nezamlouvá, spoluutváří obrovskou rozmanitost parku.

Low (2005) ve své studii věnované americkým městským parkům apelovala na zachování kulturní diverzity těchto míst: Možnost setkávání se v městském veřejném

prostoru vytváří příležitost pro dialog, pro nacházení společných a schůdných cest řešení problémů. Učí nás toleranci a rozvíjí občanskou společnost. Naopak separace ústí ve ztrátu komunikačních kanálů a tím v nárůst předsudků a neporozumění mezi různými sociálními skupinami. Autorka přirovnává kulturní ekosystém k tomu přírodnímu. V momentě, kdy je jeden z druhů vyhuben a na jeho úkor se přemnoží jiný, může dojít k zhroucení celého systému.

Vrátím-li i původní přírodní ekosystém zpět do hry a budu-li tedy uvažovat o Petřínském parku jako o síti přírodních i sociálních vztahů, ne pouze jako o dějišti lidských interakcí, jde náhle o mnohem více, než o možné zničení kulturní diverzity místa. Necitlivé zásahy člověka mohou nenávratně narušit povahu Petřína a zničit prostor nabytý mnoha lidskými významy, ale také rozbít domov dalších živočišných a rostlinných druhů. Tvrdím, že živočišná, rostlinná i kulturní diverzita je v tomto spleťtém a unikátním pražském parku propojená a vyloučení některých aktérů ze hry může zahájit její zhroucení.

Skutečným nebezpečím pro tento hybridní prostor nejsou dle mého názoru bezdomovci, kteří zde hledají domov, rytci (nebo vandalové, chcete-li), kteří zanechávají obrazce ve skalních útvarech, horolezci, cyklisté jezdící na kolech po nevyznačených stezkách, či sexuální dobrodruzi, jež by mohli vzbuzovat veřejné pohoršení, ale právě snahy všechny tyto aktivity z prostoru vyloučit. Konzervovat Petřín jako přírodní památku nebo z něj naopak vytvořit vyprázdňovaný kontrolovaný prostor pro turisty. Těmito procesy může vzniknout skutečné ne-místo, kde zanikají vztahy a pouta lidské i mimo-lidské povahy, kde dochází k zániku rovnováhy mezi člověkem a přírodou.

Jak jsem na několika místech snažila vysvětlit, neexistuje objektivní nástroj, pomocí jehož rozsoudit, který ze spleťtých aktérů má právo utvářet Petřín, a kdo by naopak z této aktivity měl být vyloučen. Rozhodnutí o tom, kdo má právo na Petřín, je vždy historicky podmíněným politickým aktem. Osobně jako antropolog zastávám etické stanovisko, jež považuje kulturní i přírodní diverzitu za hodnotu zasluhující si nejvyšší stupeň ochrany. Z tohoto důvodu je třeba kriticky zhodnotit a vymezit se vůči takovým zásahům do prostoru Petřína, které diverzitu snižují vylučováním určitých aktérů z jeho užívání.

Seznam použité literatury

- AUGÉ, M. (2009) *Non-Places: An Introduction to Supermodernity*. London: Verso.
- BRATKA, J.a kol. (2008) *Plán péče pro přírodní památku „Petřínské skalky“ pro období 2010 – 2019*. [online] Praha: Zelený svět. [cit. 2012-07-25]. Dostupné z: http://envis.prahamesto.cz/planypece_ozchu/PP_Petrinske_skalky_2010_2019/Plan_pece_PP_Petrinske_skalky_2010_2019.pdf
- BRYMAN, A. (1999) *The Dysneyzation of Society*. Oxford: Blackwell Publishers.
- CÍLEK, V.; KORBA, M.; MAJER, M. (2008) *Podzemní Praha*. Praha: Eminent.
- CÍLEK, V. (2009) v pořadu *Magické hory*, Česká televize 1, 3.9.2009.
- DAVIS, M. (1992) *Fortress Los Angeles: The Militarization of Urban Space*. In: SORKIN, M. *Variations on a theme park: the new American city and the end of public space*. New York: Hill and Wang, 154-180.
- DOHERTY, J. et al. (2008) *Homelessness and Exclusion: Regulating public space in European Cities*. *Surveillance and Society*, 3:5, 219-314.
- FOUCAULT, M. (2000) *Dohlížet a trestat: kniha o zrodu vězení*. Praha:Dauphin.
- FUCHS, R.; MLÍKOVSKÝ, J (2012) „Ptactvo Petřína“. In ZAVŘEL, J. A KOL. (2012) *Pražský vrch Petřín*. 2. rozš. vyd. Praha: Paseka. 63-65.
- GOFFMAN, E. (2003) *Stigma: poznámky k zvládnání problému narušené identity*. Praha: Sociologické nakladatelství.
- GOTHAM, K.F. (2005) *Theorizing urban spectacles : Festivals, tourism and the transformation of urban space*. *City*. , 9:2, 225-246.
- HAMMERSLEY, M.; ATKINSON, P. (1995) *Ethnography: principles in practice*. London: Routledge.
- HARVEY, D. (1996) *Justice, Nature and the Geography of Difference*. Oxford: Blackwell Publishers.
- HORÁK, J. (2011) *Ruiny budou na Petříně asi ještě nějakou dobu strašit*. [online] *Pražský deník.cz* [cit. 5.3.2013]. Dostupné z: http://prazsky.denik.cz/zpravy_region/ruiny-budou-na-petrine-asi-jeste-n20110129.html.
- KOLÁŘ, F. (2012) „Petřín historický“. In ZAVŘEL, J. A KOL. (2012) *Pražský vrch Petřín*. 2. rozš. vyd. Praha: Paseka. 72-93.
- LEFEBVRE, H. (1991) *The Production of Space*. New York: Wiley.

- LATOUR, B. (2002) Když věci vracejí úder: Co mohou sociálním vědám přinést „vědní studia“. *Biograf* (29): 41 odst.
- LATOUR, B. (2003) *Nikdy sme neboli moderní: esej o symetrickej antropológii*. Bratislava: Kaligram.
- LATOUR, B. (2005a) *Re-assembling the Social: An Introduction to Actor-Network Theory*. Oxford. Oxford University Press.
- LATOUR, B. (2005b) Trains of Thought. The Fifth Dimension and its Fabrication. *Thinking time* [online], 173-187 [cit. 5.3.2013]. Dostupné z: <http://www.bruno-latour.fr/sites/default/files/downloads/71-PIAGET-SWISS-VERSION.pdf>.
- LAW, J. (1992) *Notes on the Theory of the Actor Network: Ordering, Strategy and Heterogeneity*. Centre for Science Studies: Lancaster University.
- LOW, S. (2001) The Edge and the Center: Gated Communities and the Discourse of Urban Fear, *American Anthropologist*, 103: 1, 45-58.
- LOW, S.M.; TAPLIN, D; SHELD, S. (2005): *Rethinking urban parks: public space and cultural diversity*. Austin: University of Texas Press.
- MADDEN, R. (2010) *Being Ethnographic: A guide to the theory and practice of ethnography*. London: Sage.
- MITCHELL, D. (1995) The End of Public Space?: People's Park, Definitions of the Public, and Democracy. *Annals of the Association of American Geographers*. 85:1, 108-133.
- NEAL, Z. (2009) Seeking common ground: three perspectives on public space. *Urban design and planning*. DP000, 1-8.
- PAVLIŠ, J. (2012) v rozhovoru pro časopis Jednička. Praha: Občanská demokratická strana.
- POSPĚCH P. (2013) Městský veřejný prostor: interpretativní přístupy. *Sociologický časopis*. 49:1. 75-100.
- PUKÁČOVÁ, V. (2008) Praha a alkohol? Příště si to 'vypijete!' [online]. [cit. 2013-05-02]. Dostupné z: <http://www.blesk.cz/clanek/zpravy-udalosti-domaci/91700/praha-a-alkohol-priste-si-to-vypijete.html>
- POUZAR, Z.; KOTLABA, F. (2012) „Mykoflóra vrchu Petřína“. In ZAVŘEL, J. A KOL. (2012) *Pražský vrch Petřín*. 2. rozš. vyd. Praha: Paseka. 31-35.
- RAVENHILL, M. (2008) *The culture of homelessness*. Aldershot ; Burlington, Vt. : Ashgate.

ROSE, G. (1997): Situating knowledges: positionality, reflexivities and other tactics. *Progress in Human Geography*. 21:3, 305-320.

SÁDLO, J. (2001) „Artefakt i divočina-o petřínské vegetaci“. In ZAVŘEL, J. A KOL. (2001) *Pražský vrch Petřín*. 1. vyd. Praha: Paseka. 35-60.

STREJČEK, J. (2012) „Hmyz na Petříně“. In ZAVŘEL, J. A KOL. (2012) *Pražský vrch Petřín*. 2. rozš. vyd. Praha: Paseka. 61-63.

SWYNGEDOUW, E. (2006) Circulations and metabolisms: (Hybrid) Natures and (Cyborg) cities, *Science as Culture*, 15:2, 105-121.

TUAN, Y. (1977) *Space and Place: The Perspective of Experience*. Minneapolis: University of Minnesota Press.

VOJÍŘ, V. (2011) v pořadu Z metropole, Česká televize 24, 21.5.2011.

WACQUANT, L. (2008) *Urban outcasts: a comparative sociology of advanced marginality*. Cambridge: Polity.

ZAVŘEL, J. A KOL. (2001) *Pražský vrch Petřín*. 1. vyd. Praha: Paseka.

ZAVŘEL, J. A KOL. (2012) *Pražský vrch Petřín*. 2. rozš. vyd. Praha: Paseka.

ZIMMER, A. (2010) Urban political ecology: Theoretical concepts, challenges, and suggested future directions. *Erkunde*, 64:4, 343-354.

ZUKIN, S. (1996) *The Cultures of Cities*. New York: Blackwell Publishing.

Webové stránky:

Co je Natura 2000 (2013) www.nature.cz [online]. [cit. 2013-05-02]. Dostupné z: <http://www.nature.cz/natura2000-design3/sub-text.php?id=2102&akce=&ssHledat=>

NOVINKY (2008) *VIDEO: Strážníci kontrolují zákaz pití alkoholu v pražských ulicích* [online] 7.7.2008. [cit. 15.4.2014] Dostupné z <http://www.novinky.cz/domaci/144288-video-straznici-kontroluji-zakaz-piti-alkoholu-v-prazskych-ulicich.html>.

Tripzone.cz (2013) Praha 1 chce vykázat segwaye z chodníků a pěších zón [online]. [cit. 2013-05-02]. Dostupné z: <http://zpravodajstvi.tripzone.cz/praha-1-chce-vykazat-segwaye-z-chodniku-a-pesich-zon-2028>

TÝDEN.CZ (2008) *Alkohol na ulici? Od pondělí začnou v Praze padat pokuty* [online] 3.7.2008. [cit. 15.4.2014] Dostupné z http://m.tyden.cz/rubriky/domaci/alkohol-na-ulici-od-pondeli-zacnou-v-praze-padat-pokuty_69000.html

Obrazová příloha

(Veškeré z následující fotografií jsou autorčiny vlastní)

1. Červený čtverec se zákazem (viz úvod).

2. Téměř vymyté čtverce se zákazy na chodníku (viz úvod).

3. Nápisy v parku: "Město, které se z místa setkávání pomalu změnilo v místo míjení."

4. "Zpívající hlavička" vytesaná ve Skalkách (viz kapitola 2).

5. Rytiny a graffiti v Hladové zdi.

6. Stánek s pivem Občanské demokratické strany. 1.5.2013 (viz kapitola 4).

7. Nafukovací vzducholod' Občanské demokratické strany.
1.5.2013. (viz kapitola 4).

8. Autorka v terénu u studánky "Petřínka".